

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

РАНДІНА ДАР'Я АНАТОЛІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри фінансів і
банківської справи,
д-р екон. наук., професор
_____ О.А. Лактіонова
« ____ » _____ 2021 р.

**ОЦІНКА ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ
ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

В. В. Волкова, к. е. н., доцент кафедри
фінансів і банківської справи

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Рандіна Д. А. Оцінка ліквідності банку в умовах економічних перетворень. Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

В роботі розглянуто сутність, види та фактори, які впливають на ліквідність банків в умовах економічних перетворень, а також методи оцінки ліквідності. Досліджено дотримання банками України нормативів ліквідності та оцінено ліквідність банківської системи України. Проведено аналіз АТ «Акцент Банк» щодо виконання нормативів ліквідності та оцінки ліквідності банку. Запропоновано концепцію вдосконалення оцінки ліквідності банку та проаналізовано зарубіжний досвід щодо оцінки ліквідності. Розглянуто та запропоновано рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень.

Ключові слова: ліквідність, комерційний банк, оцінка ліквідності, ліквідність банків, ліквідність банківської система.

Табл.17. Рис.12. Бібліограф.: 69 найм.

Randina D. Estimation of bank liquidity in the conditions of economic transformations. Specialty 072 Finance, Banking and Insurance. Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The paper considers the nature, types and factors that affect the liquidity of banks in economic transformation, as well as methods of assessing liquidity. The observance of liquidity standards by the banks of Ukraine was studied and the liquidity of the banking system of Ukraine was assessed. An analysis of JSC "Accent Bank" on compliance with liquidity standards and liquidity assessment of the bank. The concept of improving the bank's liquidity assessment is proposed and foreign experience in liquidity assessment is analyzed. Recommendations for increasing the liquidity of a commercial bank in the context of economic transformation are considered and proposed.

Key words: liquidity, commercial bank, liquidity assessment, bank liquidity, banking system liquidity.

Tabl. 17. Fig. 12. Bibliography: 69 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	8
1.1. Ліквідність банку: сутність, види та фактори, що на неї впливають в умовах економічних перетворень	8
1.2. Методологічні підходи до оцінки ліквідності банку.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Аналіз дотримання банками України встановлених нормативів їх ліквідності.....	33
2.2. Оцінка стану ліквідності банківської системи.....	44
2.3. Загальна характеристика та оцінка ліквідності АТ «АКЦЕНТ БАНК»	49
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ	58
3.1. Концепція вдосконалення оцінки ліквідності банку.....	58
3.2. Зарубіжний досвід оцінки ліквідності банків	61
3.3. Рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень.....	65
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні в умовах економічних перетворень національної та глобальної економіки ми можемо спостерігати різнонаправлені явища та фактори, які безумовно впливають на усіх гравців локальних та глобальних економічних відносин. Банки, як ключові суб'єкти сучасної економічної системи, які пов'язують між собою переважну більшість суб'єктів та формують цілі ринки, повинні сьогодні відповідати цілому ряду вимог та гідно відповідати ряду викликів. Так, одним з основних показників ефективної діяльності комерційного банку є такий показник як ліквідність. Брак або перевищення показників ліквідності банку говорять про недостатньо збалансований підхід в управлінні активами.

Стабільність та прибутковість комерційного банку напряму залежить від якісної оцінки та аналізу ряду показників, а особливо від спроможності ефективно приймати рішення щодо реагування на ті чи інші фактори застосовуючи результати оцінки. Сьогодні, ліквідність банку й самої системи є достатньо волотильні та змінюються від суб'єкта до суб'єкта. Враховуючи це, важливо мати уніфіковану та збалансовану модель оцінки ліквідності будь якої банківської установи. Таким чином, розуміння сутності та методів оцінки ліквідності банків в сучасних умовах набуває нового якісного значення та потребують додаткових досліджень.

Сутність та теоретичні підходи до визначення понять ліквідності банків відображено в працях таких вчених як О. Криклій, О. Вовчак, О. Молчанов, К. Ізмайлова, В. Рудан, А. М. Мороз, А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Івасів, О. Дзюблюк, М. Литвинюк, А. Кулік, В. Демиденко, Д. Рябіченко та інші.

Методологічні підходи до оцінки ліквідності банків відображено в працях таких вчених як, І. Волошин, Т. Крішталь, А. Герасимович, О. Жарковська, З. Щибиволок, Г. Карчева, І. Парасій-Вергуненко, Ю. Ребрик та інші.

Однак наразі недостатньою висвітленими в роботах авторів залишаються інструментарії щодо комплексної оцінки ліквідності саме в умовах сучасних економічних перетворень зважаючи на кризу 2008 року та кризу пов'язану з COVID-19.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методологічних основ оцінки ліквідності банків, а також визначення методів аналізу оцінки ліквідності комерційних банків в сучасних умовах економічних перетворень.

Відповідно до поставленої мети в роботі були поставлені наступні **завдання**:

- дослідити сутність, види та методологічні підходи до оцінки ліквідності;
- провести аналіз сучасного стану виконання банками нормативів ліквідності;
- оцінити ліквідність банківської системи;
- обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень;
- розробити концепцію вдосконалення оцінки ліквідності банку.

Об'єкт дослідження: процес оцінки ліквідності банків в умовах економічних перетворень.

Предмет дослідження: відносини, які виникають в процесі оцінки ліквідності банків.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, групування, систематизація, статистичний та системний аналіз, графічний метод.

В роботі проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, методичних розробок, посібників, матеріалів періодичних видань, даних електронних ресурсів, публічну інформацію, статистичні дані НБУ, звітність банківських установ, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Отримані результати та пропозиції, обґрунтовані в магістерській роботі

мають практичну значущість, визначають методологічні підходи, зарубіжний досвід та рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень.

Результати роботи можуть бути використані в діяльності комерційних банків України.

Положення, що виносяться на захист:

- методичні підходи до оцінки ліквідності банку;
- результати аналізу сучасного стану виконання банками нормативів ліквідності;
- оцінка ліквідності банківської системи;
- рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень;
- концепція вдосконалення оцінки ліквідності банку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати, отримані в процесі проведеного дослідження були подані та отримали схвалення на публікацію у наступних наукових виданнях: «Сутність та поняття ліквідності, її значення в контексті роботи банку» (збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 8 грудня 2021 року, м. Київ).

Наукова новизна. В результаті проведеного дослідження щодо оцінки ліквідності банків в умовах економічних перетворень розроблена модель вдосконалення оцінки ліквідності банку та апробована на основі показників банку.

Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань із 69 найменування. Загальний обсяг роботи становить 69 сторінок. Робота містить 12 рисунків і 18 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

1.1. Ліквідність банку: сутність, види та фактори, що на неї впливають в умовах економічних перетворень

Протягом останніх років ми спостерігаємо значні економічні перетворення, що викликаються цілим рядом чинників – соціальними, технологічним, політичними та ін. В таких умовах банки, як одна з центральних ланок економічної системи національної економіки та зв'язуючи звено між майже усіма суб'єктами економічної системи, набувають ще більшого значення, адже їх роль в сучасній економіці України важко недооцінити. Безумовно, головно метою функціонування банківської установи є отримання прибутку, що за усталеною практикою досягається шляхом залучення вільних коштів та перерозподілу їх між суб'єктами в географічній та економічній площині. Усі активи які мобілізує банківська установа безумовно мають свій рівень ліквідності, а правильна та вчасна оцінка й переоцінка ліквідності того чи іншого активу, усіх активів або й банківської системи є запорукою вчасного реагування на сучасні ризики в умовах економічних перетворень.

Термін “ліквідність” (від лат. Liquidus - рідкий, текучий) означає простоту продажу, реалізації та перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти. Однак сьогодні ми вимушені констатувати, що серед зарубіжних та вітчизняних науковців не має єдиного підходу щодо визначення сутності поняття банківської ліквідності [1, с. 69].

Одним із перших розглядав сутність ліквідності банку Дж. М. Кейнс, який зводив її до здатності своєчасно і цілковито розраховуватися за своїми зобов'язаннями завдяки активним статтям балансу [2].

Так, Ж. Довгань розглядає банківську ліквідність як мобільність банківських активів для забезпечення власного виконання заздалегідь узятих зобов'язань та вимог, що виникають у процесі діяльності [3, с. 257].

За визначенням Т. Ковальчук ліквідність – це здатність банку забезпечувати виконання зобов'язань вчасно та в повному обсязі [4, с. 7].

В. Корнівська наголошує, що ліквідність — це, перш за все, здатність активу бути реалізованим, а для сучасних теоретичних і емпіричних підходів характерне розширення змісту поняття «ліквідність», подання її як здатності фінансових ринків або загальної величини ліквідних активів фінансового простору. Загалом, на думку В. Корнівської, ліквідність — історично сформований образ взаємозв'язку економічних агентів, що розвивається як єдність здатності, інструменту та інституту [5, с. 17, 20].

За Енциклопедією банківської справи України, ліквідність: 1) здатність до реалізації та продажу, а також перетворення матеріальних та інших цінностей в гроші (у цьому значенні виокремлюють поняття «ліквідні засоби» і «ліквідні активи»); 2) здатність установ своєчасно виконувати свої зобов'язання, можливість конвертувати відповідні активи у грошові кошти в готівковій зобов'язань (у цьому значенні виокремлюють ліквідність підприємства, ліквідність банку, ліквідність держави). Ліквідність банку це його здатність вчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання, відповідати перед вкладниками та позичальниками, що визначається збалансуванням активів і пасивів балансу банку, ступенем відповідності строків розміщених активів і залучених банком пасивів [7, с. 331].

Попри згадування у цьому визначенні не лише оперативності, а й повноти виконання зобов'язань, поза увагою залишаються неодмінні умови забезпечення ліквідності. Як здатність кредитної організації виконати взяті на себе фінансові зобов'язання в повному обсязі й у строк визначає ліквідність банку Словник банківських термінів і економічних понять. При цьому наголошується, що ліквідність фінансової організації зумовлюється співвідношенням наявних активів до грошових зобов'язань, що підлягають

виконанню. Причому варто враховувати, що, по-перше, активами можуть бути не лише готівка, а й інші цінності, які з фінансового погляду мають властивість ліквідності, а по-друге, ліквідність організації — поняття, тісно пов'язане з часом. Існує поточна ліквідність банку — співвідношення активів і прийдешніх платежів негайно. Вона може бути розрахована і на будь-який інший строк. Наприклад, місячна ліквідність — співвідношення надходжень до платежів упродовж місяця. Надмірно низька ліквідність пов'язана з ризиком краху фінансової установи [8].

Ще ряд визначень можна побачити в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Розкриття поняття «ліквідність банку»

Визначення поняття «ліквідність банку»	Ключові слова [9]
Здатність виконувати свої зобов'язання. Наявність грошових коштів, які можна мобілізувати з інших джерел, та які дають змогу виконувати зобов'язання [10, с. 8]	Здатність своєчасно виконати свої зобов'язання
Базовий показник захищеності клієнтів у ситуаціях, коли банк зобов'язаний погасити свої заборгованості у найкоротший термін [11, с. 635]	Можливість швидко погасити свою заборгованість
Спроможність до виконання грошових зобов'язань, балансуючи між строками та сумами погашення розміщених активів і строками та сумами виконання зобов'язань [12, с. 34]	Спроможність швидко задовольнити потреби в коштах
Здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов'язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів у кредитних коштах за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів [13, с. 26]	Здатність своєчасно виконати свої зобов'язання в повному обсязі
Здатність, не порушуючи регуляторні вимоги, виконувати зобов'язання за рахунок структури балансу, спроможність фінансувати зростання кредитно-інвестиційного портфеля, зокрема завдяки зовнішнім запозиченням [14, с. 64]	Здатність, виконати зобов'язання в повному обсязі та відповідний строк

Поряд із поняттям «ліквідність банку» в теорії та практиці використовуються такі поняття, як «ліквідність банківської системи», «ліквідність балансу банку», «ліквідність активів і пасивів» [9].

Взаємозв'язок понять ліквідності активів та пасивів, ліквідності балансу, ліквідності банку та загалом банківської системи наведений на рис. 1.1.

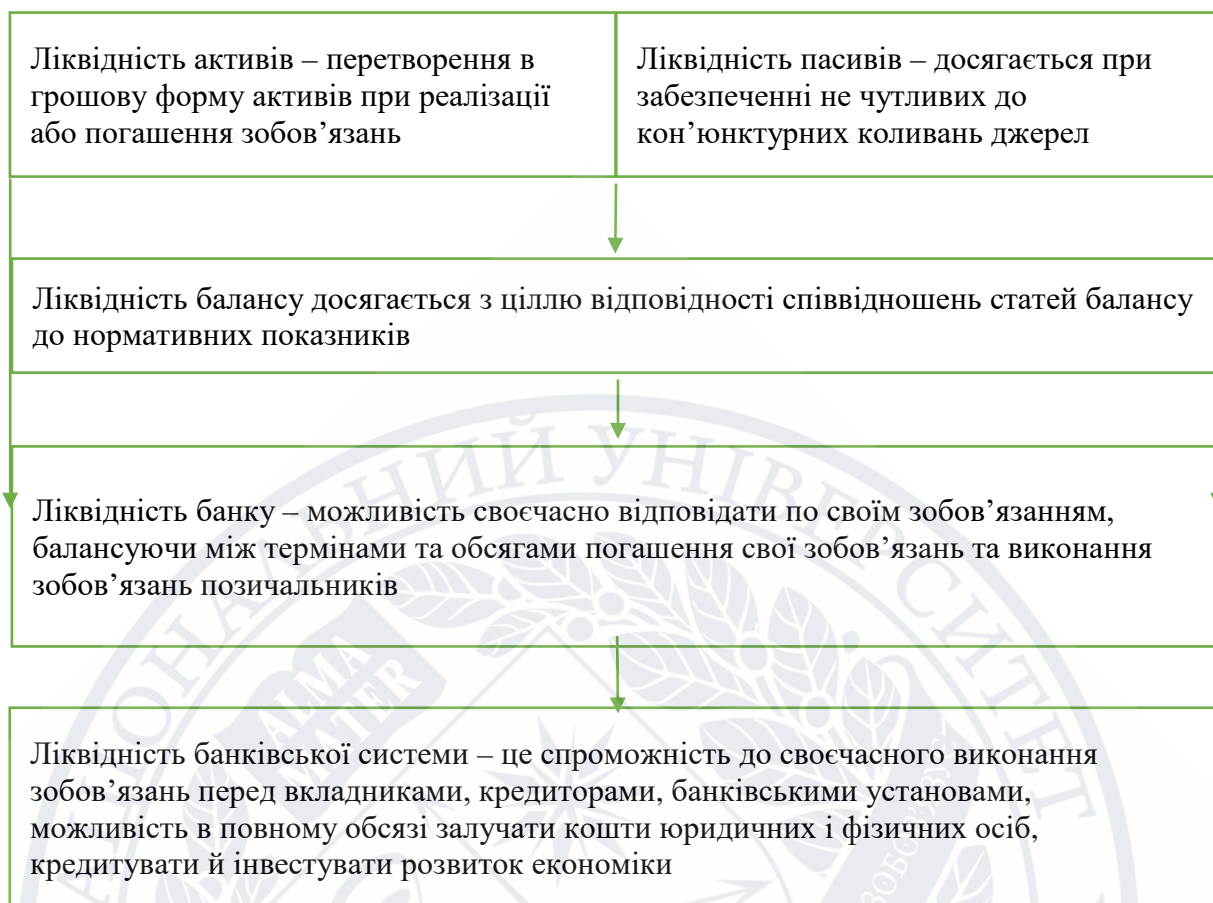

Рис. 1.1. Взаємозв'язок понять ліквідності активів та пасивів, ліквідності балансу, ліквідності банку та загалом банківської системи [13; 15; 16; 17]

Івасів І. Б. визначає ліквідність банку як спроможність виконувати зобов'язання та можливість задоволення заявок на кредити від клієнтів, які відповідають стандартам [18, с. 111]. Ліквідність як запас – характеризує ліквідність банку на дату та відображає наявність ресурсів для погашення зобов'язань на даний момент [19, с. 165]. При цьому ліквідність як потік визначає період в часі в процесі перерозподілу активів до високоліквідних в умовах майбутнього залучення коштів [20]. Ліквідність банку – спроможність банківської установи до своєчасного виконання грошових зобов'язань [21].

В свою чергу загалом ліквідність банківської системи можна визначити як спроможність центрального банку та комерційних банків своєчасно та в

повному об'ємі виконувати зобов'язання на локальному, регіональному та міжнародному рівні, а також ефективно залучати кошти щодо розвитку економіки країни від усіх суб'єктів економічних відносин з метою задавленою їх платоспроможного попиту. [22].

Визначається ліквідність і як здатність, що характеризує оперативність реалізації економічних відносин між кредитором і позичальником, власником цінних паперів та їхнім емітентом, між вкладником і банком. Узгодженість і прийнятність — це перші характеристики, які зберегли свої властивості і проявлялися на кожному історичному етапі надбання ліквідністю нових економічних ознак, функцій і форм. У процесі обміну ліквідність проявляється не тільки як здатність та інструмент, що виконує технічні функції й опосередковує обмін, а і як інститут [23, с. 180—182]. Проте в цій характеристиці не знайшли відображення такі важливі властивості ліквідності, як відносини між банками й їхніми контрагентами та інші банківські операції / продукти. Крім того, не можна виокремлювати лише оперативність реалізації економічних відносин, не зважаючи на їхню повноту, результативність і ефективність. Н. Сунцова і А. Шалтаєва під ліквідністю комерційного банку розуміють їхню здатність погашати свої борги точно у строк без прийняття на себе збитку, найважливіший чинник їхньої фінансової спроможності [24, с. 94]. Говорити про логічну завершеність цього визначення також не доводиться, оскільки ліквідність має передбачати не лише своєчасне, а й повне погашення наявної заборгованості в усіх її проявах і специфіці. Логічно незавершеним є і визначення Базельського комітету з банківського нагляду ліквідності банку як його здатності фінансувати збільшення активів і виконувати зобов'язання мірою настання строку їх погашення без прийняття при цьому неприйнятних збитків [25].

На необхідність при визначенні ліквідності комерційного банку урахування збереження вартості за швидкого перетворення активів у готівку і безготівкові платіжні засоби звертає увагу І. А. Аргунов [26].

Водночас дослідники Світового банку при розгляді ліквідності комерційного банку характеризують її не лише як спроможність комерційного банку ефективного розподілу строків погашення депозитів та інших зобов'язань, а й фінансування зростання їхній кредитно-інвестиційних портфелів [27, с. 191]. Проте й у такому визначенні неправомірно відштовхуватись лише від строків погашення зобов'язань, а також говорити виключно про нарощування кредитно-інвестиційних портфелів без урахування необхідності досягнення їхньої оптимальної структури і якості. Про значущість валюти платежу в дотриманні ліквідності комерційного банку наголошує Р. Дутвейлер, зазначаючи, що ліквідність банку є здатністю задовольняти всі вимоги клієнтів у потрібній валюті [28, с. 2].

О. Фуксман трактує ліквідність банку як його здатність, не порушуючи внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог, виконувати всі зобов'язання в повному обсязі в потрібній валюті та у строк, та як спроможність фінансувати зростання кредитного та інвестиційного портфеля, у тому числі завдяки зовнішнім запозиченням [29, с. 64]. Однак і в цьому визначенні не беруться до уваги типи зобов'язань комерційного банку, а також необхідність збалансованості його активів і пасивів не лише строками і валютою, а й ціною залучених, запозичених і наданих комерційного банку ресурсів.

Асоціюють ліквідність банку і з критерієм оцінки його ділової репутації [30, с. 44], і гарантією його стабільного функціонування, що матеріалізується в легкості реалізації / продажу / перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [8, с. 45].

Відсутня єдність поглядів і щодо різновидів ліквідності комерційного банку. Скажімо, виокремлюються такі форми ліквідності загалом, як: ліквідність — трансакція, ліквідність — інструмент, ліквідність — актив, ліквідність засіб, ліквідність — інститут [23, с. 184—186].

Виділяють стаціонарну (на конкретну дату за балансом), поточну (за певний період у минулому) і перспективну, сукупну, адекватну ліквідність [7, с. 472]. Н. Сунцова і А. Шалтаєва акцентують увагу на накопиченій ліквідності (що існує у формі грошових резервів, або резервів другої черги) і купівельній ліквідності (оцінюється як сукупний обсяг кредитних лімітів, відкритих на банк), зазначаючи, що співвідношення між ними і проблема визначення сукупної потреби банку в ліквідності залишаються одними з основних проблем управління активами і пасивами, оскільки рівень попиту на кредити і можливість залучення депозитів залежать не лише від внутрішніх характеристик фінансового стану банку і його бізнесу, а й від множини зовнішніх чинників [24, с. 94—95].

У зарубіжній практиці загальний резерв ліквідності банку поділяють на первинний і вторинний резерви. Первинний резерв ліквідності являє собою активи, що включаються у статтю «готівка і заборгованість інших банків». Вторинний резерв ліквідності потрібний для поповнення первинного, до нього належать менш ліквідні активи, які також можна трансформувати в готівку в мінімальні строки і з мінімальними ризиками, а саме: портфель урядових ЦП і в деяких випадках кошти на позикових рахунках [31]. Класифікацію різновидів ліквідності банків відображено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 - Класифікація різновидів ліквідності комерційного банку

Класифікаційні ознаки	Різновиди ліквідності
Наявність	існуюча, перспективна, очікувана, потенційно можлива
Характер	накопичена, купівельна, абсорбована
Збалансованість	збалансована, незбалансована
Рівень	максимальна, надлишкова, нормальна
Стан	миттєва, поточна, коротко-, середньо-, довгострокова
Форма	ліквідність — трансакція, ліквідність — інструмент, ліквідність — актив, ліквідність — засіб, ліквідність — інститут
Сталість	постійна, тимчасова, циклічна

Джерело надання	офіційна (що надається державою, регуляторами), емітована центробанком, приватна
Первинність	базова, додатково надана
Адекватність	адекватна, неадекватна
Об'єкт	активів, балансу, забезпечення, КБ загалом
Мета управління	стратегічна, тактична
Вид валюти	у національній валюті, в іноземній валюті
Достатність	достатня, недостатня

Джерело: [32]

Важливою складовою теоретико-методологічних засад ліквідності комерційного банку є з'ясування чинників, що впливають на неї, зумовлюють її стан. Тим більше, що дотепер єдиної думки щодо цього в економічній літературі не склалося [32].

В. Корнівська зазначає, що ліквідність залежить як від ендегенних чинників — умов емісії фінансового інструменту, так і екзогенних — короткострокових і довгострокових трендів руху фінансових ринків, що в сукупності зумовлюють співвідношення ризиків і прибутків від володіння фінансовим активом і, таким чином, його ліквідність [5, с. 17]. Утім, на наш погляд, внутрішні чинники ліквідності не можна зводити лише до умов емісії фінансового інструменту, не беручи до уваги інші складові [32].

Серед чинників банківської ліквідності Н. Сунцова і А. Шалтаєва виокремлюють такі: внутрішні: динаміка чисельності клієнтів; їхній розподіл за галузями і секторами економіки, залежність їхнього бізнесу від сезонних коливань; розмір банку і його імідж; частка основних депозитів у залучених банком ресурсах, в основному частка незнижуваних залишків на трансакційних рахунках дрібних і середніх клієнтів; якість наявного кредитного портфеля і портфелів ЦП (насамперед торгового); узгодженість активів і пасивів за строками виконання вимог і зобов'язань; зовнішні: фаза економічного циклу (спад чи піднесення); динаміка зміни відсоткових ставок і співвідношення цінових показників різних секторів фінансового ринку; рівень розвитку ринку ЦП; можливості рефінансування кредитів у

центробанку; особливості регіональної економіки, її галузева структура [24, с. 95].

Натомість О. Наципасва до внутрішніх чинників відносить: якість управління банком (рівень кваліфікації управлінського персоналу і працівників банку), ризикованість його діяльності, діяльність на фондовому ринку, ступінь залежності від зовнішніх джерел запозичень, структуру активів балансу; а до зовнішніх — глобальні зміни, політику центробанку зі зміни відсоткових ставок, ставок рефінансування, міжбанківського кредиту, втрату довіри партнерів і клієнтів до банку [33, с. 44—45].

О. Прокоф'єва і О. Салміна вважають, що до зовнішніх чинників ліквідності можна віднести: політичну й економічну ситуацію у країні; характер діяльності центрального банку у сфері нагляду за комерційного банку і грошово-кредитного регулювання; розвиток міжбанківського ринку і ринку ЦП; зміну обсягу готівки в обігу; зміни залишків коштів на кореспондентських рахунках комерційного банку у центробанку; регулятивні операції центробанку на внутрішніх валютному і кредитному ринках (насамперед, операції з надання і абсорбування ліквідності) [34, с. 132].

А. Гайнуліна і С. Пащенко серед зовнішніх чинників, що не належать до компетенції комерційного банку, виокремлюють економіко-політичні, надзвичайні, сезонні, циклічні, довгострокові [35]. Утім, на наш погляд, такий ряд чинників не уніфікований, оскільки характеризує абсолютно розрізнені їхні групи. Причому назви груп (надзвичайні, циклічні і довгострокові) некоректні з погляду їхньої надмірної абстрактності і переплетення з іншими групами чинників [32].

На думку Д. Вартаняна, міжнародна ліквідність банків (їхня забезпеченість наймобільнішими міжнародними активами) змінюється під впливом багатьох чинників: характеру зовнішньоторговельних й інвестиційних зв'язків; змін у самому банківському секторі; кон'юктурних чинників на міжнародному і внутрішньому кредитних ринках. На неї впливають стабільність головних макроекономічних показників, обсяг

міжнародних конверсійних операцій, своєчасність міжнародних платежів (кореспондентських рахунків, зарубіжні філії), ввезення і вивезення готівкової валюти, динаміка зовнішнього боргу, система нагляду за комерційними банками [36].

Як вважає А. Саркисянц, до макроекономічних чинників належать економічна і політична ситуація у країні, ефективність державного регулювання і контролю (фіскальна політика держави, рестрикційна політика центробанку і його операції на відкритому ринку), стан фінансового ринку, можливість залучення підтримки держави. На сучасному етапі розвитку макроекономічні чинники зумовлюють загальну нестійкість банківського сектору, сильно негативно впливаючи на фінансову стабільність комерційних банків, зокрема на їхню ліквідність. На мікрорівні вирішальну роль мають: якість управління банком, достатність власного капіталу, якість і стійкість ресурсної бази, ступінь залежності від зовнішніх джерел запозичення, збалансованість активів і пасивів за сумами і строками, ризикованість активів, їхня дохідність, структура і диверсифікація. На ліквідність банку впливають й інші чинники, наприклад, обсяг, структура і строки виконання по- забалансових операцій, хоча при цьому аналітичні висновки мають характер прогнозу, оскільки відповідальність за зобов'язаннями банку, відображеними за балансом, не завжди може наступити [30].

У процесі аналізу чинників ліквідності внутрішнього середовища, як зазначає Ю. Ребрик, основну увагу слід приділяти таким об'єктам «кризового поля»: стану ресурсної бази з урахуванням стабільності, якості і масштабу діяльності банку через визначення якості і рівня ризику активів; стану ліквідності балансу відповідно до вимог регулятора і внутрішньобанківських регламентів; динаміці грошових потоків; ефективності діяльності [32].

Аналіз зовнішніх чинників потрібно формувати відповідно до об'єктів «кризового поля», за якими оцінюється можливість погіршення фінансового

стану банку під впливом системної кризи ліквідності. До них можна віднести стани ресурсної бази банківського сектору, міжбанківського кредитного ринку, ринків капіталу, фінансовий стан банків [37, с. 71, 73].

Ліквідність комерційного банку зумовлюється і такими чинниками, як:

- кількість і якість інструментів забезпечення ліквідності;
- необґрунтоване визнання комерційного банку неплатоспроможними і відкликання у них ліцензій, що спричиняє переплив коштів в інші банки і часом надлишкову ліквідність останніх;
- приплив / відплив іноземного капіталу в банківський сектор і національну економіку загалом;
- співвідношення реальних і умовних зобов'язань комерційного банку;
- збільшення / зменшення коштів бюджетів і загальнодержавних позабюджетних фондів у комерційного банку;
- зростання / скорочення кредитування національної економіки;
- частка міжбанківського кредиту в запозиченнях комерційного банку;
- надмірна / недостатня концентрація джерел фондування комерційного банку;
- безперебійність функціонування у країні системи безготівкових розрахунків;
- наявність дієвого моніторингу рівня ліквідності комерційного банку як регулятором, так і безпосередньо банківськими установами [32].

Банк повинен бути спроможним не лише вирішити проблеми, виявлені за показниками своєї ліквідності, а й здійснювати тактичне і стратегічне управління ліквідністю на основі всебічного аналізу всіх факторів, які тією чи іншою мірою впливають на можливість банку виконувати свої зобов'язання та задовольняти попит на кредити [9].

Фактори впливу на ліквідність банку поділяються на внутрішні (фінансові та не фінансові) та зовнішні (загальні та спеціальні).

На відміну від внутрішніх чинників, зовнішні є неконтрольованими з боку банків. Через це особливої уваги набуває аналіз і прогнозування впливу зовнішніх чинників [9].

Таким чином, фактори впливу на ліквідність банку можна розглядати як корисну інформацію для ухвалення управлінських рішень. Недостатній рівень ліквідності спричиняє не лише неспроможність банку розраховуватися за своїми зобов'язаннями, а й неможливість залучення коштів для стабільного і ефективного функціонування [9].

На рис. 1.2 відображено погляд на класифікацію факторів, які впливають на ліквідність банку.

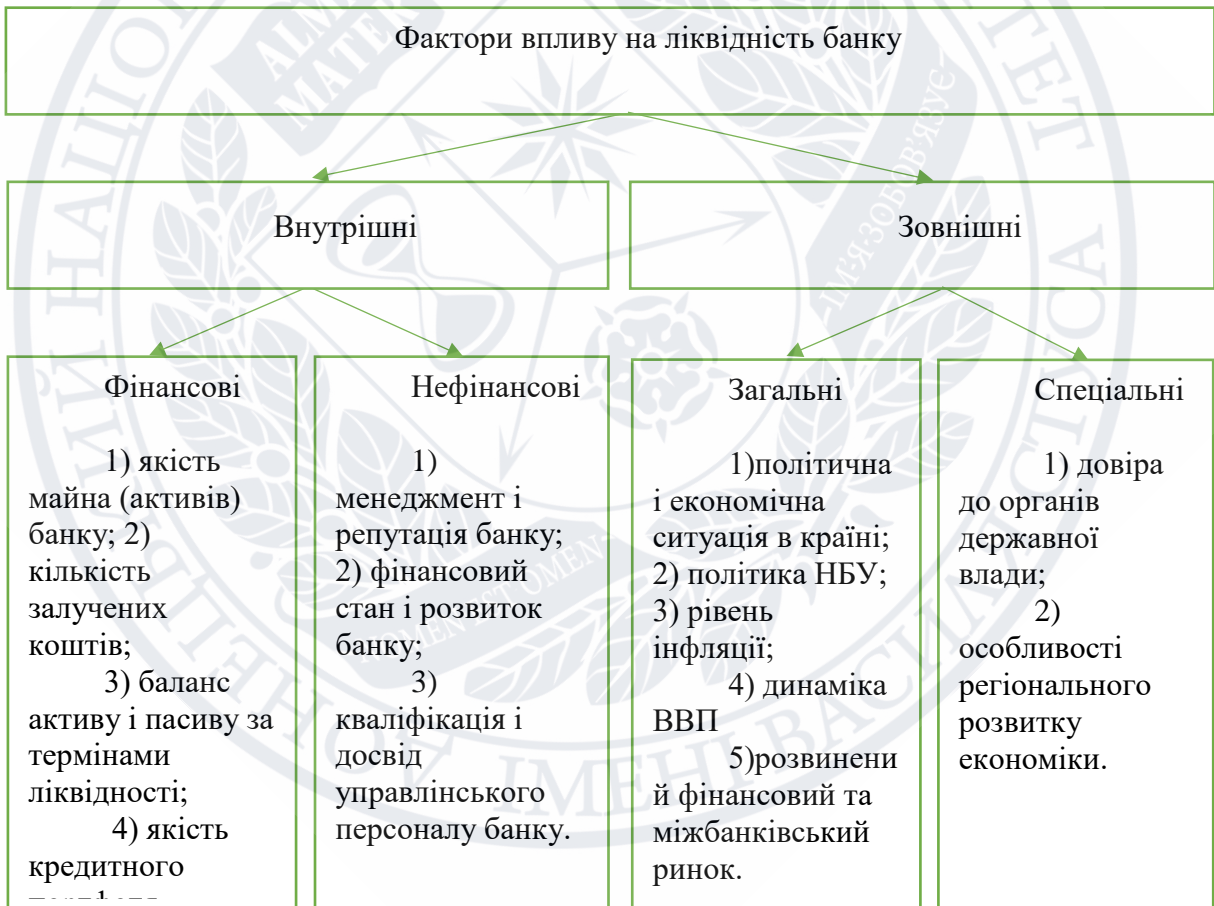

Рис. 1.2. Фактори, що впливають на ліквідність банків [13; 38; 11; 12]

Активи комерційного банку характеризуються трьома основними властивостями: що менш вони ліквідні, то вищі їхня ризикованість і дохідність (за винятком останньої групи активів). При визначенні природи

ліквідності банку слід розглядати співвідношення між ліквідністю і платоспроможністю, оскільки банк може не виконати в конкретні періоди свої платіжні зобов'язання, але залишатися ліквідним. Утрата ж ліквідності передбачає систематичну неплатоспроможність [32].

Водночас тимчасова втрата банком ліквідності чи зниження її рівня нижче від мінімуму вимог наглядових органів у певний період не є приводом для визнання його неплатоспроможним. Саме платоспроможність банку дозволяє шляхом зовнішніх запозичень відновити ліквідність банку і балансу до потрібного рівня [32].

Неплатоспроможність, що впливає з утрати ліквідності банку, означає, по-перше, його нездатність знайти внутрішні джерела для погашення взятих на себе зобов'язань, по-друге, відсутність можливості залучити для цього зовнішні джерела коштів. Тому ліквідність виступає необхідною умовою і способом підтримки платоспроможності банку [40].

О. Фуксман зазначає, що однозначним є твердження про ліквідність як одну з основних умов платоспроможності. Проте тлумачення ліквідності банку лише з позицій якості активів дуже вузьке і повністю не розкриває його сутності. Якщо ж трактувати його ширше, а саме як здатність банківської установи вчасно та в повному обсязі виконувати всі необхідні зобов'язання, то за наведеного підходу не простежується жодної суттєвої відмінності між порівнюваними категоріями. Очевидно, що це не так, хоча б з тієї позиції, що двом різним поняттям повинні відповідати різні економічні явища [29, с. 62].

Варто зауважити, що зайві ліквідні кошти, що не реінвестуються, призводять до втрат прибутків банку, тоді як їх дефіцит повинний бути швидко ліквідованим, щоб уникнути несприятливих наслідків поспішних позик або продажів активів, які також спричиняють втрату прибутків. У разі виникнення надлишку ліквідних коштів банк повинен мати план інвестування цієї частини коштів із метою підвищення власних прибутків [9].

Характеристиками активів щодо ліквідності є їх дохідність та рівень ризику, що відображено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 - Характеристика активів комерційного банку [41].

Види активів	Ступінь ліквідності	Рівень ризику	Дохідність
Грошові кошти банку в касі і на кореспондентських рахунках	першокласні ліквідні активи	безризикові	такі, що не приносять доходу
Державні ЦП у портфелі банку	першокласні ліквідні активи	мінімальний	низькодохідні
Міжбанківські кредити. Корпоративні ЦП на продаж	високоліквідні	низький	середній рівень дохідності
Короткострокові позики юридичним і фізичним особам. Факторингові операції	низьколіквідні	середній	середній рівень дохідності
Довгострокові позики. Інвестиційні ЦП. Лізингові операції	низьколіквідні / неліквідні активи	високий	високодохідні
Прострочені позики. Деякі види ЦП. Будівлі і споруди	неліквідні активи	максимальний	такі, що не приносять доходу

Загалом активи банку розділяються на п'ять груп залежно від їх ліквідності:

1. Грошові кошти, або готівка – можуть бути негайно використанні, ця група активів включає:
 - а. готівку в касах банку;
 - б. залишки на кореспондентських рахунках.
2. Високоліквідні дохідні активи, ця група активів включає:
 - а. державні цінні папери
 - б. векселі першокласних векселедавців;
 - с. кредити та інші платежі на користь банку, які погашаються в наступному місяці.

3. Ліквідні активи - цінних папери, короткострокові кредити, ця група активів включає:
- a. кредити, цінні папери та інші платежі від стабільних клієнтів за терміном погашення 1-3 місяці;
 - b. дебіторська заборгованість з коротким терміном погашення;
 - c. кошти на коррахунках у банківських установах (не першокласні банки).
4. Важко ліквідні активи, тобто вони можуть бути конвертовані в готівкові кошти протягом 1-2 місяців з додатковими реалізаційними втратами до 20% їх вартості, ця група активів включає:
- a. інші кредити банку та придбані цінні папери;
 - b. інша дебіторська заборгованість;
 - c. інші термінові платежі.
5. Низько ліквідні та неліквідні активи, реалізація яких є доволі складною та витратною, ця група активів включає:
- a. нерухомість та обладнання;
 - b. нематеріальні активи;
 - c. кредити не поверненні в термін,
 - d. інші прострочені платежі на користь банку;
 - e. інші активи [42].

Отже, ліквідність комерційного банку тлумачиться в економічній літературі як: здатність вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників і попит позичальників; оперативність реалізації економічних відносин; чинник їхньої фінансової спроможності; інструмент; інститут; критерій оцінки його ділової репутації; гарантія його стабільного функціонування.

1.2. Методологічні підходи до оцінки ліквідності банку

Розглянувши погляди на теоретично - методологічну суть понятійного апарату ліквідності банку варто визначати методи до оцінки ліквідності. Безумовно не можна розглядати виключно оцінку ліквідності окремо від інструментарію з аналізу і управління, що на мою думку є одним цілим. Так, ці поняття та процеси в безпосередньо банківській діяльності або пов'язані одним бізнес-процесом або ціллю. Завдання можуть щодо оцінки, аналізу та управління ліквідності можуть відрізнятись щодо цілі такої діяльності – підвищення прибутку, прийняття рішень, відповідності загальним нормативам НБУ та ін.

Аналіз ліквідності дозволяє виявити тенденції, що свідчать про стан ліквідності балансу банку, провести аналіз факторів негативного впливу на ліквідність банку, і вжити відповідних заходів щодо коректування ситуації.

Можна виділити наступні цілі аналізу банківської ліквідності:

- Виявлення факторів негативного впливу на ліквідність банку та банківської системи.
- Уточнення розрахункової системи оціночних коефіцієнтів, виявлення можливих прорахунків при розрахунку та усунення даних проблем.
- Виявлення реальних або потенційних негативних тенденцій погіршення ліквідності балансу банку і прийняття відповідних заходів щодо їх зміни.
- Формування аналітичних матеріалів про стан ліквідності банку.
- Вироблення рекомендацій відносно управління банком і визначення стратегії розвитку з врахуванням результатів аналізу [43, с. 246].

Основним джерелом інформації для аналізу банківської діяльності, що найбільш комплексно її характеризує, є баланс банку. За допомогою аналізу балансових даних можна зробити висновки про реалізацію основних цільових установок, показників дохідності та ризиковості операцій, збалансованості активних і пасивних операцій, а також про дотримання нормативів ліквідності встановлених центральним банком. Аналіз

показників ліквідності також ґрунтується на інформації, що отримують при аналізі балансу банку.

На даний час не існує єдиного підходу до аналізу ліквідності банку, однак основні напрямки та етапи аналізу ліквідності різних методик - єдині і можуть бути сформульовані наступним чином (рис. 1.3.)

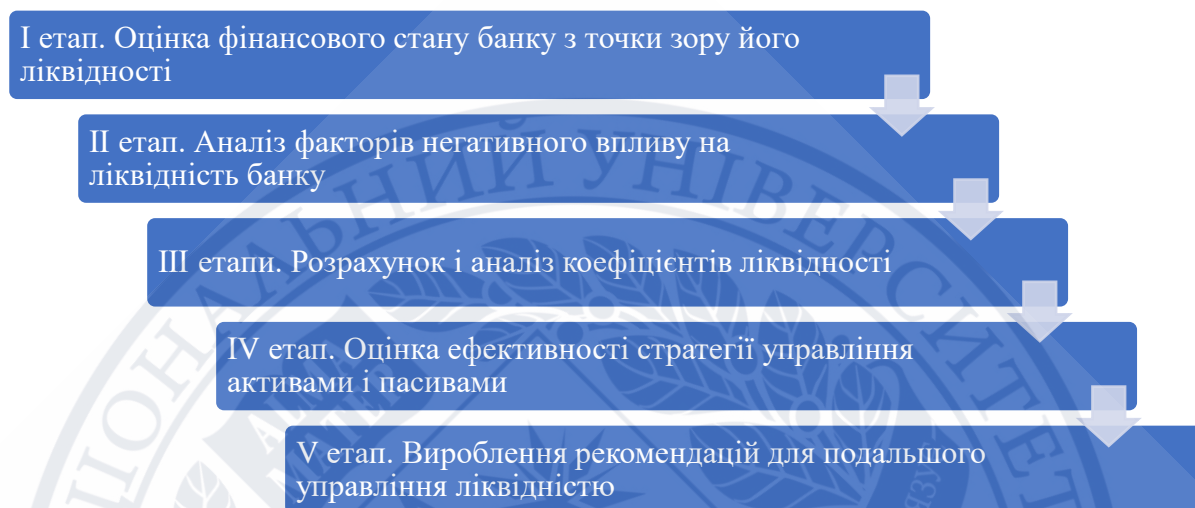

Рис. 1.3. Етапи аналізу ліквідності банку

I етап. Оцінка фінансового стану банку з точки зору його ліквідності.

Даний етап є підготовчим. На цьому етапі здійснюється визначення ліквідності банку на момент початку аналізу, в цьому випадку перед фінансовим аналітиком стоїть завдання визначення бази, вихідної точки для подальшого аналізу. Якщо даний етап не виявляє суттєвих проблем у сфері ліквідності і платоспроможності, то має місце проведення подальшого аналізу з метою виявлення тенденцій перспектив розвитку ситуації. При виявленні будь-яких проблем, подальший аналіз дозволить виявити причини ситуації, що склалася, і розробити шляхи виходу з неї.

II етап. Аналіз факторів негативного впливу на ліквідність банку.

На ліквідність банку, як і на його фінансову стійкість впливає велика кількість факторів, тому при прояві негативних тенденцій в сфері ліквідності фінансовим аналітикам необхідно вивити основні фактори, що призвели до негативних тенденцій, проаналізувати їх негативну дію і виробити рекомендації щодо зміни політики банку з метою попередження

негативних наслідків. Отже, головною метою проведення другого етапу аналізу є врахування впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на політику банку в цілому і на його ліквідність зокрема.

III етап. Розрахунок і аналіз коефіцієнтів ліквідності.

На даному етапі аналіз ліквідності здійснюється за допомогою застосування методу коефіцієнтного аналізу. Суть цього методу полягає в розрахунку коефіцієнтів ліквідності балансу, ці коефіцієнти говорять про стабільність зобов'язань самого комерційного банку і потреби в додаткових коштах. Ряд коефіцієнтів безумовно розраховується сукупно або окремо по статтям як співвідношення активів та зобов'язань. При цьому є ряд коефіцієнтів та нормативів, які є регуляторними та використовуються центральним банком для контролю стану банку та системи. регуляторами для контролю за рівнем ліквідності кредитних організацій [43, с. 247-248].

Так, в Національному банку України встановлюються нормативи ліквідності: норматив короткострокової ліквідності (Н6), коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR), коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) (норматив миттєвої ліквідності (Н4) та норматив поточної ліквідності (Н5) були скасовані та вже не розраховуються з 2019 року)

Зважаючи на череду повторюваних криз та нестабільний стан банківської системи, Національний банк України прийняв рішення впровадити низку заходів з попередження таких банкрутств, які пов'язані зі стресовими ситуаціями в економіці й політичною нестабільністю в країні. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету, угоди про асоціацію з ЄС та планів НБУ відповідно до імплементації законодавства ЄС в Україні триває запровадження нового етапу управління ризиком банківської ліквідності [44].

Більш наочно хронологію подій з переходу до нових нормативів ліквідності позначено на рис. 1.4.

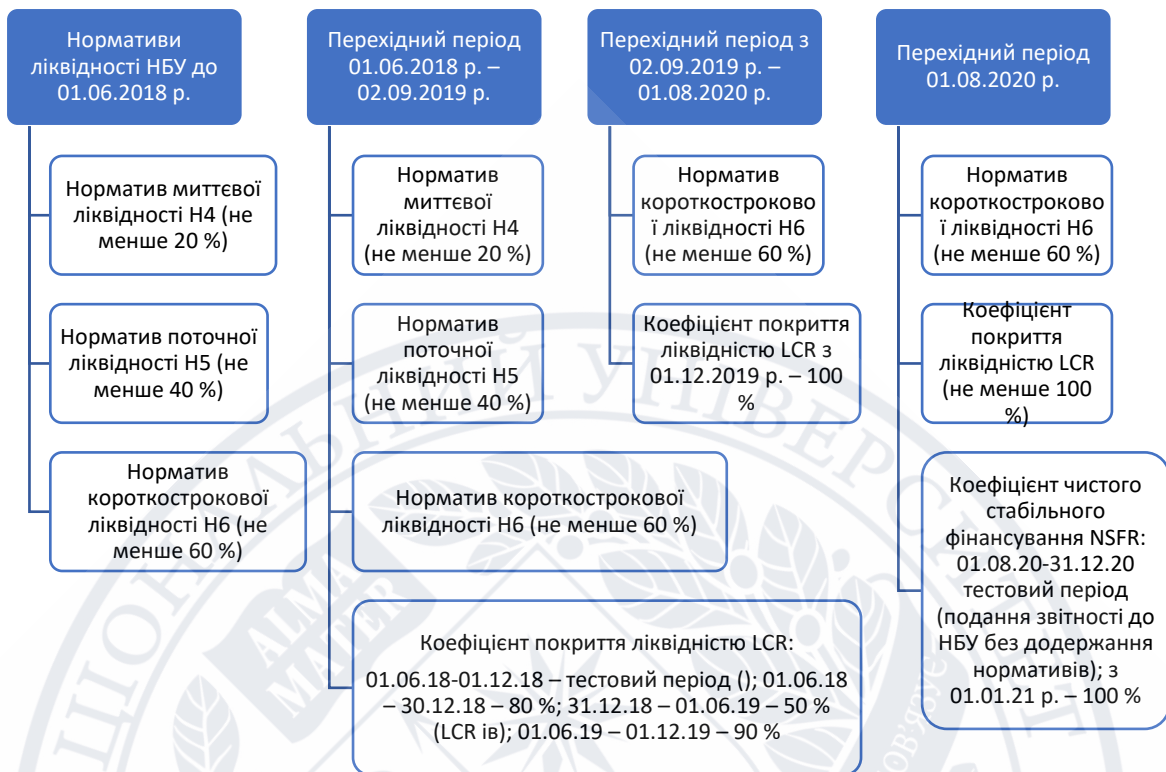

Рис. 1.4. Хронологія реформування нормативів ліквідності

Коефіцієнт покриття ліквідністю (Норматив LCR -Liquidity Coverage Ratio) сьогодні працює у 45 країнах та Він є частиною угоди Базель III [44_n].

Вже починаючи з 02.09.2019 р. Постановою Правління Національного банку України № 102 від 01.08.2019 р. були внесені зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні №368, згідно з якою нормативи миттєвої ліквідності (Н4) та поточної ліквідності (Н5) були виключені, а замість них Постановою правління НБУ № 13 «Про введення коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» і рішенням правління НБУ № 101-рш «Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» від 15 лютого 2018 р., з 01 березня 2018 р. введено новий норматив ліквідності – LCR [45, 46].

Коефіцієнт покриття ліквідності LCR моделює ліквідну позицію банку за умов реалістичного стресу на відміну від нормативу Н5, при розрахунку якого не враховується те, що не будуть повернуті всі депозити та не будуть погашені всі кредити. Це дозволить оперувати очікуваними майбутніми грошовими потоками, де різні складові мають різну вагу в залежності від їхньої ліквідності [44].

Для підтримки фінансової стабільності та підвищення стійкості банківської системи Правління НБУ ухвалило другий пруденційний норматив для українських банків – коефіцієнт чистого стабільного фінансування або NSFR (англ. Net Stable Funding Ratio, NSFR), що відображає достатність довгострокової ліквідності у банку [44].

З огляду на таку ситуацію, для більш комплексного і ефективного аналізу ліквідності банки застосовують цілий ряд коефіцієнтів ліквідності, як загальноприйнятих, так і розроблені власне банком.

Розглянувши коефіцієнтний метод аналізу ліквідності банку варто зазначити, що кількісний аналіз ліквідності має свої переваги і недоліки.

До переваг можна віднести:

- метод дозволяє вживати заходів з метою недопущення порушення співвідношення статей балансу банку, оскільки вони закріплені нормативними значеннями;
- використання коефіцієнтів дозволяє вчасно управляти ліквідністю за нормативами, застосовувати заходи щодо тих чи інших операцій, які впливають на коефіцієнти;
- забезпечує відповідальність та підзвітність усієї структури банку щодо їх націленості на виконання лімітів, коефіцієнтів ліквідності;
- не потребує значних витрат коштів на впровадження інфраструктури аналізу та оцінки.

До недоліків коефіцієнтного методу аналізу ліквідності слід віднести:

- може мати негативний вплив вимушене узагальнення даних щодо розрахунку нормативів;;

- коефіцієнтний метод аналізу не дозволяє виявити цінову складову ризику [47];

- оскільки показники розраховуються на базі загальних показників балансу – результати можуть бути абстрактними та не точними;

- не можливо розрахувати показники на подальші періоди.

З метою мінімізації недоліків коефіцієнтного аналізу та підвищення ефективності аналізу ліквідності банку застосовується метод аналізу активів і пасивів банку.

VI етап. На даному етапі здійснюється оцінка ефективності стратегії управління активами і пасивами.

Так, з метою забезпечення оптимального рівня ліквідності банку необхідно формувати таку структуру балансу, при якій активи, не втрачаючи своєї вартості, можуть своєчасно трансформуватися в грошові кошти в міру зростання потреби в пасивах. Таким чином, структурний аналіз активів і пасивів банку є невід’ємною частиною аналізу його ліквідності.

Розрізняють горизонтальний і вертикальний аналіз балансових даних.

Горизонтальний аналіз будується на визначенні питомої ваги визначених груп активів і пасивів. Ці показники в свою чергу, аналізуються з врахуванням динаміки обсягу операцій банку в цілому, відображаючи, таким чином, зміну обсягу даних операцій або груп активів або пасивів в діяльності банку.

Вертикальний аналіз будується на визначенні питомої ваги окремих груп і видів активних та пасивних операцій. Іншими словами, він дає інформацію про основні групи джерел коштів в пасивах та про основні напрями розміщення коштів в активах.

Структурний аналіз пасивів. Пасивні операції банку є визначальними по відношенню до активних. Від їхнього характеру і якості залежить можливість проведення активних операцій, їх масштаби, а відповідно, ліквідність і стійкість банку.

Структурний аналіз активів. Для того, щоб банк міг щоденно відповідати за своїми зобов'язаннями, структура його активів повинна відповідати якісним вимогам ліквідності. З цією метою всі активи банку розбиваються на групи за ступенем ліквідності, а потім визначається питома вага кожної групи, яка дає оцінку ступеня ліквідності банку.

За ступенем ліквідності активи банку поділяються на такі групи: високоліквідні активи, ліквідні активи, активи довгострокової ліквідності, найменш ліквідні або неліквідні активи (рис.1.5) .

Високоліквідні активи – активи, які можуть бути конвертовані в короткий термін, в своєму класичному розумінні це в перш за все грошові кошти та інші високоліквідні та безризикові активи.

Ліквідні активи – кошти, що є в розпорядженні банку і можуть бути конвертовані в грошові кошти досить швидко. Активи цієї групи (крім кредитів) можуть бути достроково перетворені в грошові кошти не більше, ніж в місячний термін з незначними реалізаційними витратами.

Високоліквідні активи	Ліквідні активи	Активи довгострокової ліквідності	Найменш ліквідні або неліквідні активи
<ul style="list-style-type: none"> • грошові та прирівняні до них кошти • кошти на кореспондентських рахунках • вкладення в державні цінні папери • кошти, надані різними позичальниками до запитання 	<ul style="list-style-type: none"> • кредити • недержавні цінні папери • інші платежі на користь банку • дебіторська заборгованість • кошти на коррахунках у банках 	<ul style="list-style-type: none"> • довгострокові кредити • лізингові операції банку • дольова участь в діяльності інших підприємств та банків • цінні папери, придбані на інвестиційні цілі • нематеріальні активи 	<ul style="list-style-type: none"> • прострочені і безнадійні (проблемні) кредити; • капітальні вкладення; • будівлі, споруди і обладнання, що належать банку і відносяться до основних фондів

Рис. 1.5. Активи банку за ступенем ліквідності

Активи довгострокової ліквідності, наприклад: довгострокові кредити, видані банком; лізингові операції банку; дольова участь в діяльності інших підприємств та банків; цінні папери, придбані на інвестиційні цілі; нематеріальні активи.

Найменш ліквідні або неліквідні активи банку: прострочені і безнадійні (проблемні) кредити; капітальні вкладення; будівлі, споруди і обладнання, що належать банку і відносяться до основних фондів.

Структура активів може змінюватися в залежності від зміни пасивів. Таким чином встановлюючи раціональну структуру активів, банк повинен виконувати вимоги ліквідності і, відповідно, мати оптимальну величину високоліквідних, ліквідних і менш ліквідних коштів по відношенню до зобов'язань з врахуванням строків, сум і типів.

В зарубіжній практиці загальний резерв ліквідності поділяють на первинний і вторинний резерви. **Первинний резерв ліквідності** основним джерелом ліквідності банку і включає в себе грошові кошти, чеки та інші платіжні документи в процесі інкасації, кошти на рахунках обов'язкових резервів і на кореспондентських рахунках в інших банках. **Вторинний резерв ліквідності** необхідний для поповнення первинного резерву, до нього відносяться менш ліквідні порівняно з першою групою активи, які також можна трансформувати в грошові кошти за короткий термін при мінімальних ризиках, а саме: портфель державних цінних паперів і в деяких випадках кошти на позичкових рахунках.

Структурний аналіз активів і пасивів дає інформаційну базу для аналізу ліквідності, однак для отримання більш повної картини застосовують метод гар-аналізу, метод загального фонду коштів та метод розподілу активів [43, с. 254-261].

Метод гар-аналізу. За допомогою гар-аналізу оцінюється ліквідна позиція банку. Показником, який характеризує стан ліквідної позиції банку, є розрив ліквідності (GAP) – різниця між сумою надходжень і сумою використаних коштів.

Банк вибирає довільну форму аналітичної таблиці з урахуванням особливостей структури свого балансу та необхідного рівня деталізації інформації за строками. При цьому надається перевага такому рівню деталізації, який найточніше відображає специфіку його діяльності, а структурну деталізацію можна довести до рівня рахунків аналітичного обліку кожної конкретної вимоги чи зобов'язання.

У процесі оперативного аналізу банку слід брати до уваги не лише фактичні, а й очікувані грошові потоки. Тому особливого значення набуває прогнозний аналіз зміни обсягів попиту та пропозиції ліквідних коштів, який ґрунтується на вивченні динаміки цих змін, статистичних даних, досвіді та знаннях фахівців банку.

Метод загального фонду коштів. За цим методом об'єднуються усі ресурси в загальний фонд й в подальшому перерозподіляються між найбільш дохідними активами.

Метод розподілу активів (метод конверсії). Цей метод дозволяє визначити та розмежувати джерела грошових коштів банку відповідно то норм резервів та їх обігу, адже саме від джерел залучення коштів залежить й розмір необхідних ліквідних коштів, які може залучити банк [42, с. 62-64].

V етап. На даному етапі на основі проведення різностороннього і різнопланового аналізу ліквідності банку здійснюється розробка і обґрунтування рекомендацій щодо управління ліквідністю.

Підсумовуючи вищесказане, слід зауважити, що наведені і охарактеризовані методи аналізу (оцінки) та управління банківською ліквідністю використовуються комерційними банками виходячи з їх можливостей та специфіки діяльності.

Отже, ліквідність комерційного банку це спроможність банку, за потреби, вчасно перетворити свої активи в готівку і безготівкові кошти для здійснення розрахунків із кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними і умовними зобов'язаннями, щодо забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів.

Для більш комплексного і ефективного аналізу ліквідності банки застосовують цілий ряд коефіцієнтів ліквідності, як загальноприйнятих, так і розроблені власне банком. Так, в Україні Національним банком встановлюються такі нормативи ліквідності, як: норматив короткострокової ліквідності (Н6), коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR), коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) (норматив миттєвої ліквідності (Н4) та норматив поточної ліквідності (Н5) були скасовані та вже не розраховуються з 2019 року). З метою мінімізації недоліків коефіцієнтного аналізу та підвищення ефективності аналізу ліквідності банку застосовується метод аналізу активів і пасивів банку. Структурний аналіз активів і пасивів дає інформаційну базу для аналізу ліквідності, однак для отримання більш повної картини застосовують метод гар-аналізу, метод загального фонду коштів та метод розподілу активів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз дотримання банками України встановлених нормативів їх ліквідності

Розуміння сутності ліквідності та її ролі в забезпеченні стабільності функціонування банку лежить в основі вироблення ефективних методів управління нею. На рівні держави регулятором банківської діяльності є центральний банк – Національний банк Україна, на якого покладено обов'язки, в тому числі, щодо регулювання ліквідності банків та банківської системи в цілому. Так, державне регулювання ліквідності банків слід розглядати на мікро- та макрорівнях та в комплексі. На мікрорівні регулювання банківської ліквідності НБУ здійснює на підставі встановлення економічних нормативів для банківських установ.

Протягом останніх років підхід Національного банку щодо регулювання ліквідності окремих банків значно змінився. Так, одним з важливих кроків на шляху до підвищення стандартів ліквідності та наближення їх до європейських норм стало внесення змін до Постанови НБУ «Про регулювання діяльності банків» № 368 згідно з вимогами Базельського комітету щодо ратифікації угоди Базель III. Так, одним зі стандартів передбачено введення двох показників для регулювання банківської ліквідності, таких як показник покриття ліквідності (LCR) та показник чистого стабільного фінансування (NSFR). Впровадження цих нормативів спрямоване на забезпечення фінансової стабільності як кожного окремого банку, так і банківської системи загалом [48].

Костюченко Т., визначає процес регулювання ліквідності банків на трьох рівнях, а саме: ліквідність банківської системи, ліквідність банку (ліквідність балансу банку), ліквідність активів та пасивів банку [49, с. 88].

Відповідно до введених нових нормативів ліквідності у банках України, то вони передбачені «Базелем III».

Так, можна виділити декілька важливих етапів впровадження змін у питання регулювання банківської ліквідності (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. - Етапи впровадження нормативів ліквідності

Одним з перших кроків в напрямі змін в оцінці ліквідності банків стало впровадження коефіцієнта покриття ліквідності (LCR) відповідно до Постанови НБУ від 15 лютого 2018 р. № 13. У жовтні 2018 року був уточнений розрахунок коефіцієнта покриття ліквідності та запропоновано поетапне збільшення його нормативного значення з 80% (на 31 грудня 2018 р.) та 90% (з 1 червня 2019 р.) до 100% (на 1 грудня 2019 р.) [48].

Підсумовуючи, можна визначити, що з метою контролю за ліквідністю банківських установ НБУ встановлює такі нормативи ліквідності на сьогодні:

- Норматив короткострокової ліквідності (Н6) – норматив регулює мінімальний обсяг активів для забезпечення виконання зобов'язань протягом року (не менше ніж 60 відсотків) [50].

- Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) – норматив, який регулює мінімально рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 днів (в стрес-сценарії). Нормативне значення - 100 % [50].

- Liquidity coverage ratio (LCR) = ліквідні активи/відплив коштів за 30 днів у кризу > 100%. Тобто обсягу ліквідних активів повинно вистачити на випадок відпливу коштів впродовж 30 днів;

- Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) – норматив, який регулює мінімальний рівень стабільного фінансування, достатній для забезпечення фінансування діяльності протягом року [50; 12].

- o Net stable funding ratio (NSFR) = стабільні пасиви/активи, які потребують стабільних пасивів $> 100\%$.

Фактично всі довгострокові активи повинні бути забезпечені достатнім обсягом стабільних пасивів [51, с. 58].

Перехід до нових стандартів ліквідності дасть змогу вирішити низку проблем.

1) Зміна напряму розгляду ліквідності «як запасу» до оцінювання його «як потоку», що дасть змогу враховувати очікувані відтоки та надходження й правильно оцінити потребу у ліквідних коштах банків у стресових ситуаціях [48].

2) В періоди значного відтоку вкладників та небажання щодо пролонгації депозитної угоди банки мають накопичити достатній рівень ліквідності для повного і своєчасного виконання зобов'язань протягом 30 днів [48_p].

3) Поступове вирівнювання частки високоякісних ліквідних активів в структурі чистих активів банківської системи та приведення її до норм міжнародної практики (18–25%).

4) Зменшення частки вкладів фізичних осіб із правом дострокового розірвання угоди та віддача переваги класичним строковим депозитам. При цьому має збільшуватися термін вкладів з можливістю їхньої пролонгації [48].

5) Збільшення попиту на вклади населення, оскільки вони характеризуються більшою диверсифікованістю, а відтоки за ними в періоди кризи є меншими порівняно з депозитами юридичних осіб. Так, за оцінкою експертів, у кризових ситуаціях протягом місяця фізичні особи забирають найменший відсоток власних коштів з рахунків (20% коштів з

поточних рахунків та 10% зі строкових депозитів) порівняно з юридичними особами (40% коштів) чи банками (100%) [48].

6) Зміна підходів до фінансування банку щодо довгострокового фінансування, що позитивно впливатиме на стан ліквідності банку. Передбачається активізація вторинного ринку державних цінних паперів через збільшення обсягів торговельних міжбанківських операцій [52; 53].

7) Підвищення вимог до ліквідності банків здійснюється протягом останніх років і має остаточно завершитися наприкінці 2020 р.

Основні характеристики нових нормативів наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Загальна характеристика пруденційних нормативів ліквідності

Назва	Дата введення	Дата обов'язково виконання	Нормативне значення	Формула для розрахунку
Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR)	01.03.18	02.12.18	Не менше 100%	$LCR = \text{ВЛА} / (\text{COB} - \text{COH})$ де ВЛА – високоліквідні активи; COB – сукупний очікуваний відплив; COH – сукупне очікуване надходження.
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR)	03.02.20	01.06.21	Не менше 80% (з III кварталу 2021 – не менше 90%)	$NSFR = ASF / RSF$ де ASF – наявне фінансування; RSF – необхідне стабільного фінансування; HKP – непокритий кредитний ризик

Для детального розуміння виконання банками України нормативів ліквідності розглянемо в динаміці виконання показників нормативів ліквідності системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) протягом 2019-2021 років (станом на перше число кварталу відповідного року).

В таблиці відображено виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу Н6 протягом 2019-2021 років.

Таблиця 2.2 – Виконання системно важливими банками нормативу Н6 [15]

Банк/Дата	2019 рік				2020 рік				2021 рік			
	01.02	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10
АТ «Укресімбанк»	122	123	117	116	113	99	90	98	84	84	94	88
АТ «Ощадбанк»	86	82	85	83	80	77	75	75	65	74	76	74
АТ «Райффайзен Банк»	79	77	75	78	82	91	89	93	88	89	88	86
АТ КБ «ПриватБанк»	92	96	91	97	100	96	86	90	93	92	89	91
АТ «Таскомбанк»	76	68	73	69	78	74	72	71	76	75	72	71
АТ «А - БАНК»	84	82	75	75	72	72	73	75	84	79	77	83
АБ «Південний»	93	79	88	83	86	83	77	79	83	92	90	84
АТ «ПУМБ»	103	102	102	106	108	104	102	101	98	98	98	97
АТ «Укрсиббанк»	109	104	97	99	98	111	100	103	101	102	104	103
АТ «Універсал Банк»	93	94	97	101	101	104	104	104	105	108	112	114
АТ «Альфа-Банк»	68	72	73	75	79	80	82	80	77	82	80	82
АБ «Укргазбанк»	76	81	78	85	85	81	86	85	81	80	82	79
АТ «ОТП БАНК»	95	95	95	100	105	0	103	103	99	98	97	97

Більш наглядно в динаміці виконання нормативу Н6 можна побачити на рис. 2.2.

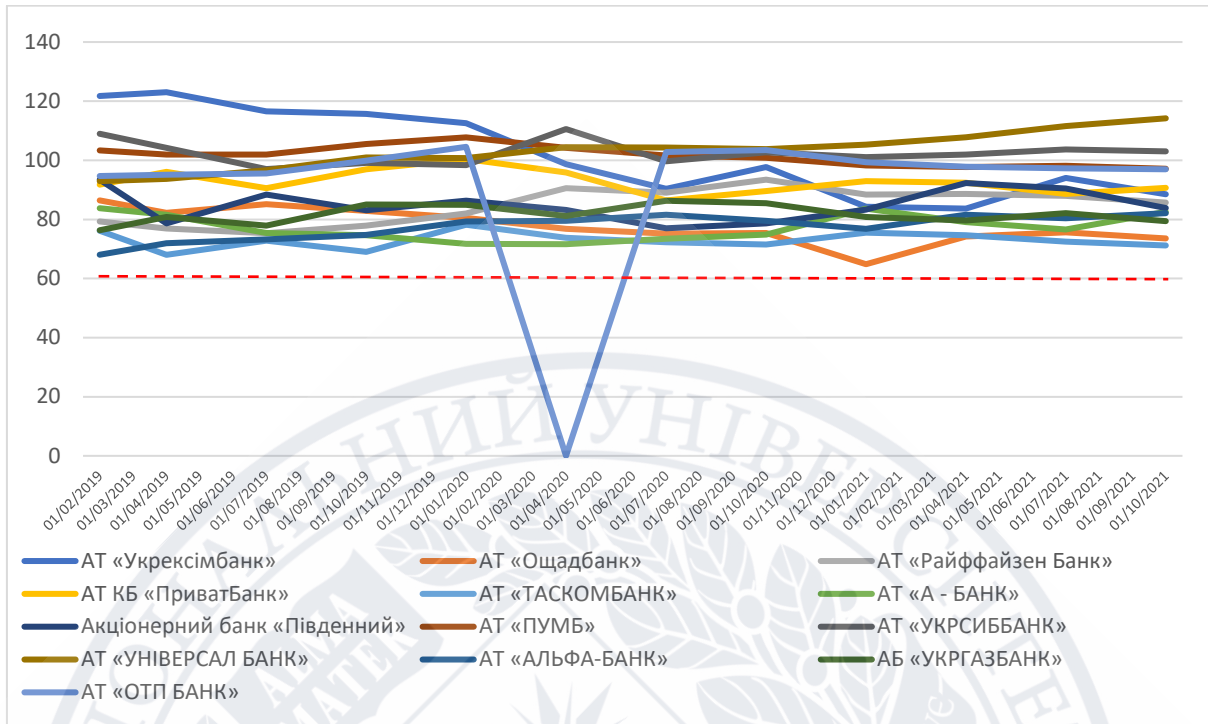

Рис. 2.2 - Динаміка виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу Н6 [15]

Повторюючись, НБУ визначає нормативне значення нормативу короткострокової ліквідності, не менше 60 відсотків. Перш за все зауважимо, що усі системно важливі банки протягом 2019-2021 років виконують даний норматив. Банками-лідерами щодо перевиконання нормативу є - АТ «ПУМБ», АТ «УКРСИББАНК», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК», АТ «ОТП БАНК». Так АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» станом на початок 4го кварталу 2021 року майже в 2 рази перевиконав даний норматив ліквідності. Що з одного боку говорить про справне виконання нормативу, а з іншого боку може свідчити про недостатньо ефективні підходи щодо використання ліквідних активів та спрямовування їх на отримання прибутку.

Як було зазначено вище протягом 2019-2021 років вже діяв норматив LCR коефіцієнта покриття ліквідністю, який поділяється на LCR_{вв}

коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами та LCRiv коефіцієнт покриття ліквідності в іноземній валюті.

Розглянемо виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу LCR_{ВВ}, що відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Виконання системно важливими банками нормативу LCR_{ВВ} [15]

	2019 рік				2020 рік				2021 рік			
Банк/Дата	01.02	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10
АТ «Укрексімбанк»	449	813	286	521	839	762	447	472	343	310	265	245
АТ «Ощадбанк»	338	288	301	311	296	268	320	381	360	348	298	292
АТ «Райффайзен Банк»	152	150	131	193	198	306	356	305	286	314	270	268
АТ КБ «ПриватБанк»	238	234	182	209	268	285	200	257	278	284	240	251
АТ «Таскомбанк»	127	146	115	125	149	175	177	132	185	235	154	156
АТ «А - БАНК»	477	581	283	285	237	796	891	546	284	255	439	404
АБ «Південний»	117	124	233	162	203	300	166	130	142	176	188	177
АТ «ПУМБ»	182	177	196	169	169	240	229	204	182	184	173	167
АТ «Укрсиббанк»	359	400	306	312	329	421	432	427	250	284	288	379
АТ «Універсал Банк»	224	286	280	288	244	322	341	286	252	260	248	269
АТ «Альфа-Банк»	185	250	343	348	255	346	392	468	265	254	250	224
АБ «Укргазбанк»	131	183	198	222	199	224	246	246	227	209	189	168
АТ «ОТП БАНК»	129	150	133	171	175	232	222	236	202	209	188	174

Так, норматив LCR_{ВВ} має такі нормативні значення протягом 2019-2021 року:

- 80% - з 01.02.2019
- 90% - з 01.07.2020
- 100% - з 01.01.2021

Динаміку щодо виконання нормативу LCR_{ВВ} можна побачити на рис 2.3.

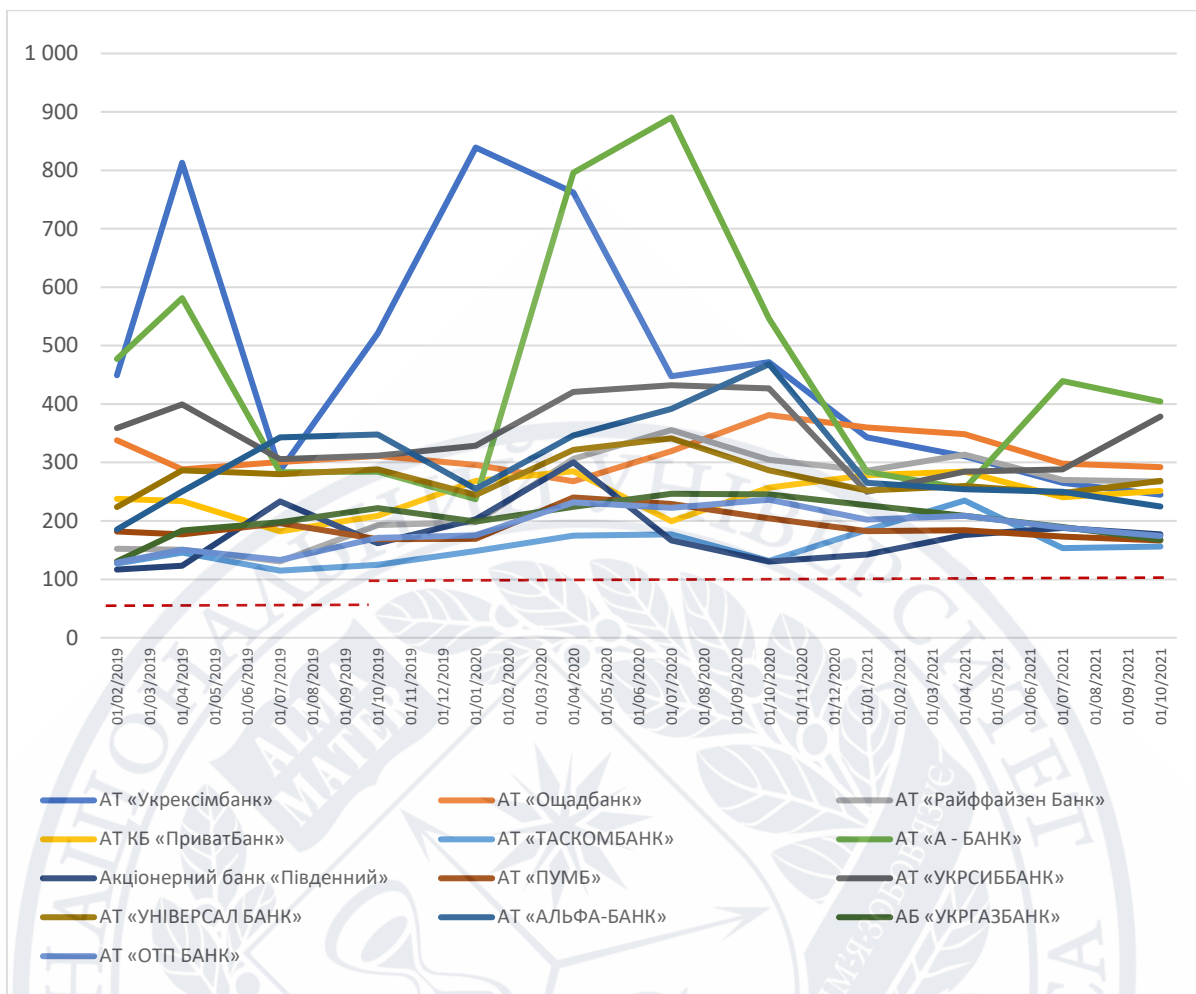

Рис. 2.3 - Динаміка виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу LCR_{вв} [15]

Нормативне значення коефіцієнту покриття ліквідністю за всіма валютами, не менше 100 відсотків. Як бачимо є дві групи банків лідерів та «аутсайдерів» щодо виконання даного нормативу. Так, АТ «А - БАНК», АТ «УКРСИББАНК», АТ «ОЩАДБАНК» протягом досліджуваного періоду перевиконували даний норматив (навіть у 8 разів деякі банки). Однак є банки, котрі є умовно на межі нормативу даного коефіцієнту: АТ «ТАСКОМБАНК», Акціонерний банк «ПІВДЕННИЙ», АТ «ОТП БАНК».

Ще однією частиною коефіцієнту покриття ліквідністю є - коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті (LCR_{ів}). Показники виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу LCR_{ів} можна побачити в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Показники виконання системно важливими банками нормативу LCRів [15]

	2019 рік				2020 рік				2021 рік			
Банк/Дата	01.02	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10	01.01	01.04	01.07	01.10
АТ «Укресімбанк»	396	288	161	352	568	612	572	629	371	359	320	243
АТ «Ощадбанк»	164	148	159	147	157	226	234	222	233	220	214	184
АТ «Райффайзен Банк»	166	150	205	262	196	326	422	487	468	309	391	263
АТ КБ «ПриватБанк»	89	101	190	163	308	210	229	226	218	213	221	216
АТ «Таскомбанк»	104	151	116	179	370	184	129	115	221	193	131	193
АТ «А - БАНК»	136	101	230	183	253	365	672	577	515	198	329	255
АБ «Південний»	122	250	303	327	254	364	264	163	171	240	224	260
АТ «ПУМБ»	203	148	246	176	185	181	228	199	261	213	218	210
АТ «Укрсиббанк»	282	281	288	324	257	397	328	390	162	215	264	379
АТ «Універсал Банк»	421	955	733	282	264	577	458	503	250	150	169	248
АТ «Альфа-Банк»	298	278	452	277	286	554	720	527	623	449	572	610
АБ «Укргазбанк»	88	110	160	180	144	171	172	145	152	124	126	114
АТ «ОТП БАНК»	119	141	172	193	147	197	247	276	229	226	219	221

Динаміку щодо виконання нормативу LCRів можна побачити на рис 2.4.

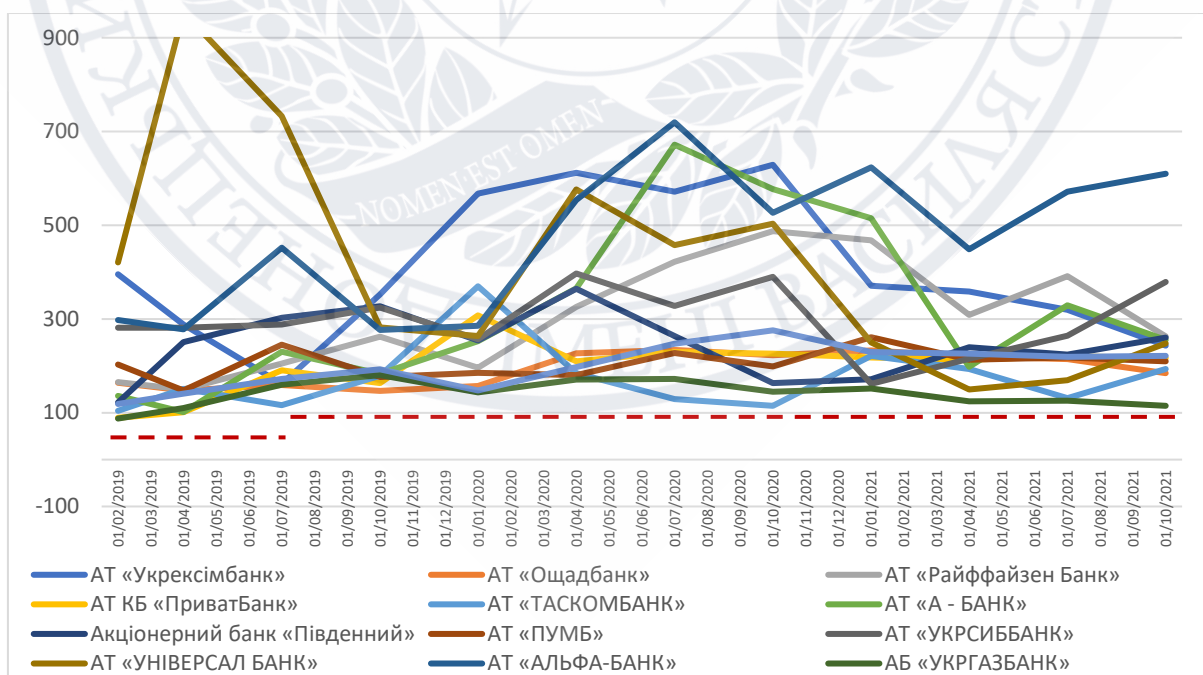

Рис. 2.4 - Динаміка виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу LCRів [15]

Так, норматив LCR_{ів} має такі нормативні значення протягом 2019-2021 року: 50% - з 01.02.2019, 90% - з 01.07.2020, 100% - з 01.01.2021.

Враховуючи значний рівень доларизації банківської системи, банки повинні дотримуватися нормативу LCR в іноземних валютах. Як і в попередньому випадку, наявні явні банки, котрі діють на межі нормативу (коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті, не менше 100 відсотків) - АТ «ТАСКОМБАНК» та АБ «УКРГАЗБАНК». В свою чергу варто відмітити показники АТ «АЛЬФА-БАНК», котрі в 5-6 разів перевищує даний норматив. Тобто обсягу ліквідних активів в 5-6 раз перевищує обсяг, якого достатньому для повного виконання ним зобов'язань протягом 30 днів в кризових умовах;

Ще один норматив ліквідності, який почав розраховуватись тільки в 2021 році є - коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR). Показники виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу NSFR відображені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Показники виконання системно важливими банками нормативу NSFR [15]

Банк/Дата	2021 рік		
	01.04. NSFR>80%	01.07. NSFR>80%	01.10. NSFR>90%
АТ «Укрексімбанк»	136,72	152,09	127,57
АТ «Ощадбанк»	167,36	174,62	192,33
АТ «Райффайзен Банк»	143,82	132,22	129,23
АТ КБ «ПриватБанк»	138,73	139,93	151,26
АТ «ТАСКОМБАНК»	122,20	114,70	120,74
АТ «А - БАНК»	107,03	106,69	112,03
Акціонерний банк «Південний»	136,60	125,91	132,94
АТ «ПУМБ»	138,60	127,69	137,70
АТ «УКРСИББАНК»	164,04	185,41	170,48
АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	108,41	106,27	109,06
АТ «АЛЬФА-БАНК»	148,73	127,71	123,63
АБ «УКРГАЗБАНК»	154,42	156,04	131,09
АТ «ОТП БАНК»	141,58	125,51	130,69

Динаміку щодо виконання нормативу NSFR можна побачити на рис 2.5.

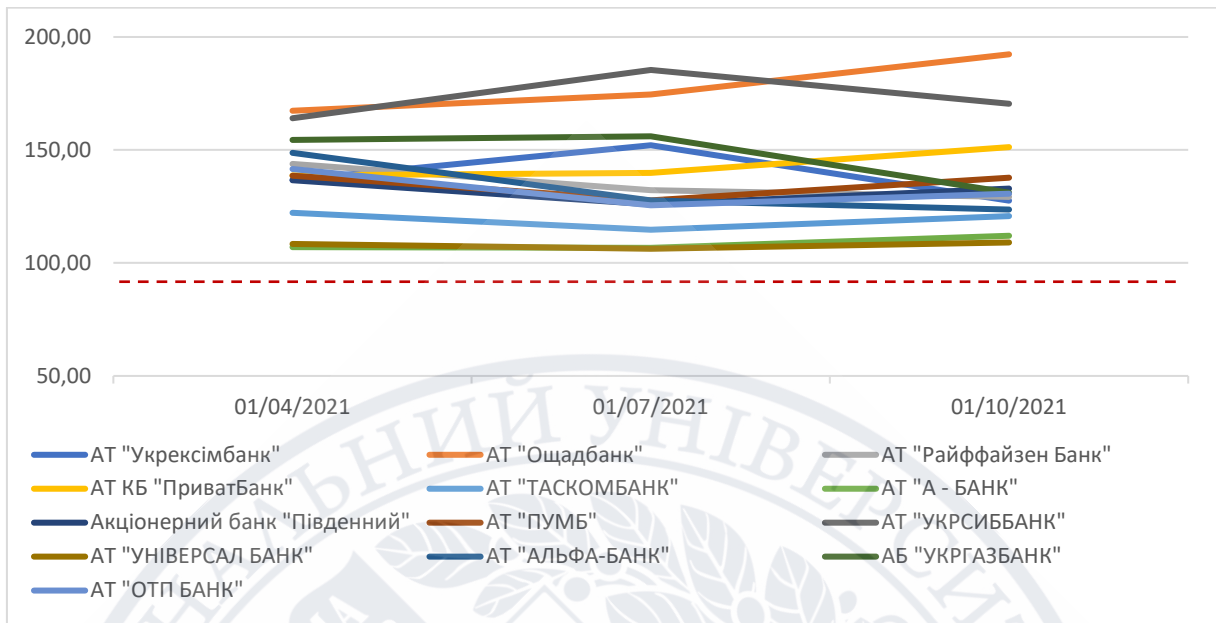

Рис. 2.5. - Динаміка виконання системно важливими банками (станом на 01.10.2021 року) нормативу NSFR [15]

Як зазначалось, головна мета нормативу NSFR – стимулювати банки покладатися на більш стабільні та довгострокові джерела фондування. Банки повинні будуть досягти 100% значення нормативу NSFR поступово (80% – з 1 квітня 2021 року; 90% – з 1 жовтня 2021 року; 100% – з 1 квітня 2022 року). Однак вже зараз як ми бачимо усі банки з числа системно важливих банків в повному обсязі виконують норматив. Як і в минулих випадках є банків з найбільшим ступенем перевиконання - АТ «Ощадбанк» та АТ «УКРСИББАНК», та з найменшими показниками - АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» та АТ «А - БАНК», що говорить про недостатній рівень збалансованості активів та пасивів останніх двох банків й про короткостроковість фондування (строки погашення короткострокові, активи майже дорівнюють пасивам).

Розглянувши основні нормативи ліквідності банків, можна зробити висновки, що протягом останніх років політика Національного банку щодо визначення нормативів та меж значно змінилась. Нормативи Н4 та Н5 вже не розраховуються, в той же час введено нові нормативи – LCR та NSFR.

Протягом досліджуваного періоду усі системно важливі банки (станом на 01.10.2021 року) виконували усі зазначені нормативи.

2.2. Оцінка стану ліквідності банківської системи

Розглянувши виконання системно важливими банками України основних нормативів щодо ліквідності варто також розглянути й загалом стан ліквідності усієї банківської системи. Головною метою регулювання ліквідності банківської системи є підтримка необхідного рівня ліквідності задля забезпечення стабільного функціонування банківської системи.

Задля оцінювання загального стану ліквідності банківської системи проаналізуємо ступінь виконання нормативу Н6 ліквідності протягом 2020-2021 рр. загалом по системі (рис. 2.6).

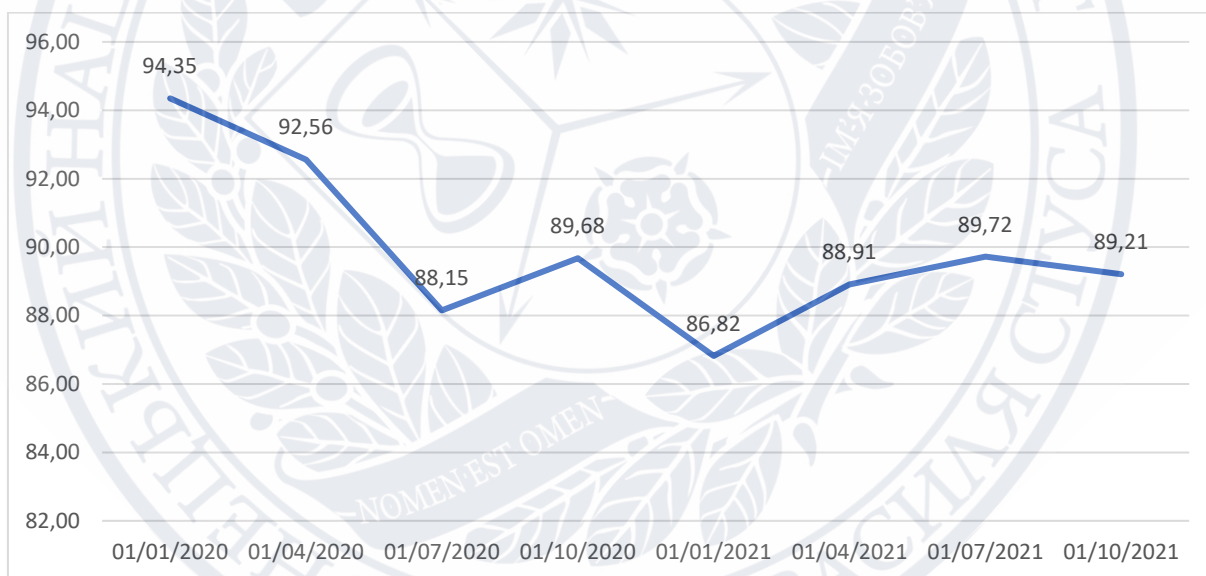

Рис. 2.6. Значення економічних нормативу Н6 короткострокової ліквідності (не менше 60 %) по системі банків України за 2020-2021 рік [15]

Згідно з даними рис. 2.6. банківська система демонструє виконання встановлених вимог НБУ зі значним перевищенням мінімально допустимих меж. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) з коливаннями має тенденцію до зниження з 94,35% до 89,21% та перевищує нормативне значення в середньому на 50-40%, що говорить про те, що банки в умовах

нестабільності мають достатній запас ліквідності для погашення зобов'язань протягом одного року.

Загалом значне перевищення фактичних значень нормативів ліквідності над встановленими нормами можна розцінити як нераціональне використання залучених ресурсів, що може привести до погіршення платоспроможності банку, недоотримання ним значних обсягів доходів та зменшення кредитного потенціалу банків.

Національний банк постійно проводить ряд операції пов'язаних з регулювання ліквідності щодо надання та залучення коштів в системі. Основним інструментом залучення коштів є депозитні сертифікати Національного банку, а такі операції проводяться в першу чергу з метою зменшення ліквідності банківської системи. Результати проведення операцій НБУ з регулювання ліквідності банків представлено таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків [15]

Дата	Підтримання ліквідності	З мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів
	Загальний обсяг наданих коштів, млн.грн.	Загальний обсяг залучених коштів, млн.грн.
2017 рік	41258,9	2667036,0
2018 рік	181172,8	2898928,0
2019 рік	102037,5	5074362,0
2020 рік	168 045,5	10806529,0
2021 (станом на 26.11.21)	78093,5	11870005,0

Як бачимо протягом останні років Національний банк України залучає значні обсяги коштів з банківської системи шляхом розміщення депозитних сертифікатів. Детально на динаміку таких операцій можна поглянути на рисунку 2.6.

Рис. 2.6. - Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків [15]

Як бачимо, протягом 2017-2021 років обсяг операцій з мобілізації коштів банків зріс в 5-6 разів, що говорить про значні спроби НБУ зменшити ліквідність банківської системи через ті чи інші фактори. В той же час підтримка ліквідності доволі волотильна протягом останніх 5 років.

Під час розгляду ліквідності банківської системи варто також розглянути питання рефінансування. Так, НБУ проводить рефінансування банків використовуючи такі інструменти:

- кредити, надані шляхом проведення тендера
- кредити ОВЕРНАЙТ
- операції РЕПО
- кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків
- стабілізаційні кредити
- операції СВОП
- кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту) розміщеного в НБУ
- інші кредити
- кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи-2012

- інші короткострокові кредити

- Інші довгострокові кредити під програми фінансового оздоровлення

Протягом 2020-2021 року НБУ використовує лише такі інструменти як кредити надання шляхом проведення тендеру та кредити овернайт. Структуру, склад та середньозважену ставку за інструментами рефінансування можна бачити в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України (% річних) [15]

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами	У тому числи	
			кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт
2020				
січень	11,0	12,91	12,64	13,00
квітень	8,0	8,50	8,30	11,86
липень	6,0	6,00	6,00	7,00
жовтень	6,0	6,21	6,00	7,00
2021				
січень	6,0	6,14	6,00	7,00
квітень	7,5	6,74	6,66	7,50
липень	8,0	7,75	7,66	8,50
жовтень	8,5	9,50	9,50	9,50

Бачимо, що протягом останніх двох років НБУ не використовує усі інструменти рефінансування, а пікові періоди є – січень-квітень 2020 року. Розглянувши систему рефінансування банків України, можна зробити висновки про провідну роль НБУ як суб'єкта рефінансування банків. НБУ встановлює зміст системи рефінансування банків (ієрархію, суб'єкти, об'єкти, механізми). Він виступає активним регулюючим ланцюгом банківської системи.

Під час криз банківської системи, НБУ завжди виступає головним кредитором банків. Його метою стає надання кредитів банкам, якщо вони знаходяться у критичних ситуаціях. Таким чином НБУ вирішує проблему стабілізації діяльності банківської системи. Сьогодні існує чимало проблем у вітчизняному банківському секторі, тому задля забезпечення сталого

економічного розвитку в Україні необхідне формування ефективної системи рефінансування. Цього можливо досягти за рахунок розширення переліку неринкових активів, що здатні виступати в якості застави при рефінансуванні (портфель кредитів малого та середнього бізнесу, основні засоби банків, портфелі споживчих кредитів), за рахунок створення в НБУ адекватної системи ризик-менеджменту, спрямовану на мінімізацію ризиків при рефінансуванні банків.

До середини 2014 року Національний банк України для визначення ліквідності банківської системи використовував показник вільної ліквідності. Однак потім в 2014 році НБУ, змінив підхід до кількісного визначення ліквідності банківської системи шляхом розрахунку чистої ліквідної позиції як сума обсягу коштів, розміщених на кореспондентських рахунках та обсяг коштів на депозитних сертифікатах НБУ за мінусом коштів, наданих шляхом рефінансування.

Детально проаналізувавши операції НБУ щодо підтримки ліквідності банківської системи протягом останніх п'яти років (2017-2021) можна зробити висновок, що загалом ліквідність банківської системи є доволі волотильною та протягом 2017-2019 році трималась в коридорі від 0 до 100 000 млн грн й визначаємо значних сплеск на початку 2020 року (рис. 2.7)

Рис 2.7. Ліквідності банківської системи (чистої ліквідної позиція)

З огляду на кількісне визначення обсягу ліквідності банківської системи Національний банк України повинен будувати механізм управління ліквідністю. Одним із перших елементів такого механізму є аналіз факторів і причин дефіциту чи профіциту ліквідності банківської системи. Причини накопичення профіциту ліквідності в банківській системі України є досить простими та очевидними і полягають у зміні підходів до регулювання цін, забезпеченні цінової і валютної стабільності.

Можна зробити висновок, що загалом банківська система України є ліквідною та Національний банк України проводить значні операції щодо зменшення рівня ліквідності банківської системи

2.3. Загальна характеристика та оцінка ліквідності АТ «АКЦЕНТ БАНК»

Акціонерне товариство “АКЦЕНТ-БАНК” (далі А-Банк) український Банк, основним напрямом розвитку якого є здійснення роздрібних банківських операцій. Акціонерами Банку є родина Суркісів (100%).

До 2007 року А-Банк носив назву «Український кредитний банк». 26.11.2020 року Рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг» підтвердило рейтинг А-Банку на рівні uaAA(ВИСОКА кредитоспроможність), рейтинг депозитів «4» (висока надійність) [54].

Місія Акціонерне товариство “АКЦЕНТ-БАНК” - правильні фінансові рішення для клієнтів, надаючи зручне обслуговування та корисні сервіси.

Банк надає повний спектр послуг у відповідності до законодавства, статутних документів та одержаних ліцензій:

- Кредитні картки
- Депозити
- Кредити на будь-який товар
- Швидка готівка
- Ломбардне кредитування
- Платіжні картки
- Строкові платіжні перекази
- Платіжі і касові операції
- Обслуговування юридичних осіб

На рисунку 2.9 відображена динаміка приросту нових клієнтів по рокам. Можна зробити висновок, протягом останніх років банк нарощує обсяг залучення нових клієнтів.

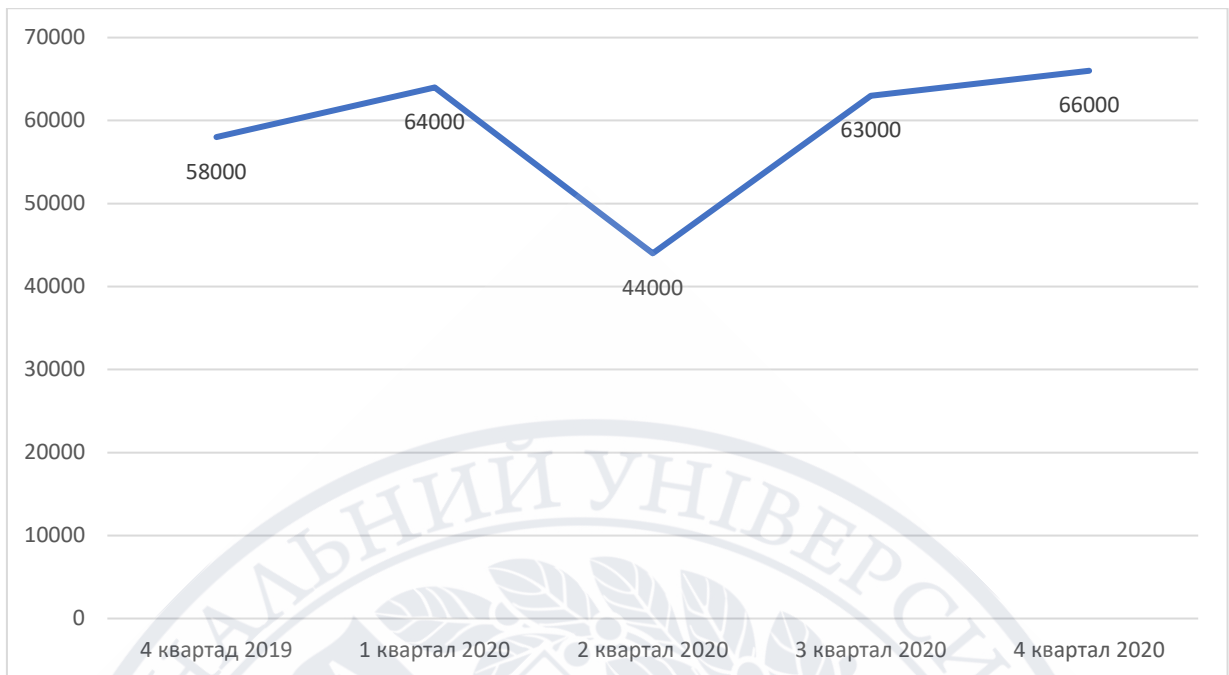

Рисунок 2.9. - Приріст нових клієнтів [54].

Генеральна ціль банку - 1 млн активних клієнтів (активний клієнт - клієнт з активним додатком АБанк24 і активною картою банку (була здійснена операція по картці за останні 30 днів)).

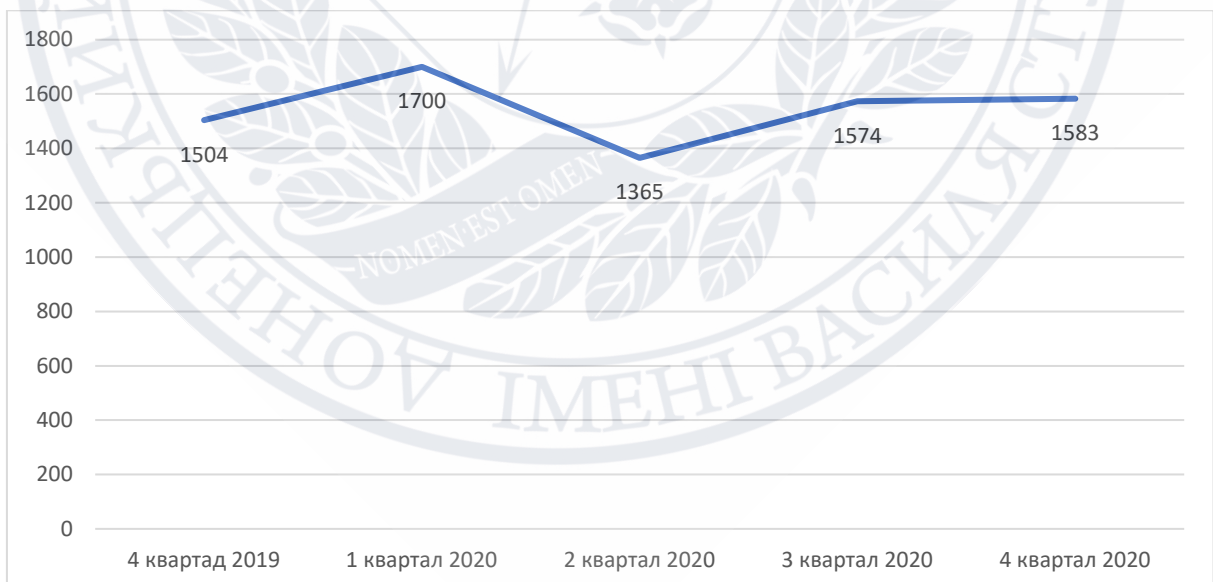

Рисунок 2.10. - Клієнтопотік в місяць на 1 відділеннях [54].

Ще одним важливим показником є клієнтопотік у відділеннях банку (рисунок 2.10). Як бачимо, протягом 2020 року клієнтопотік незначно зріс.

Загалом актуальні цифри по клієнтам банку можна побачити на рис 2.11.

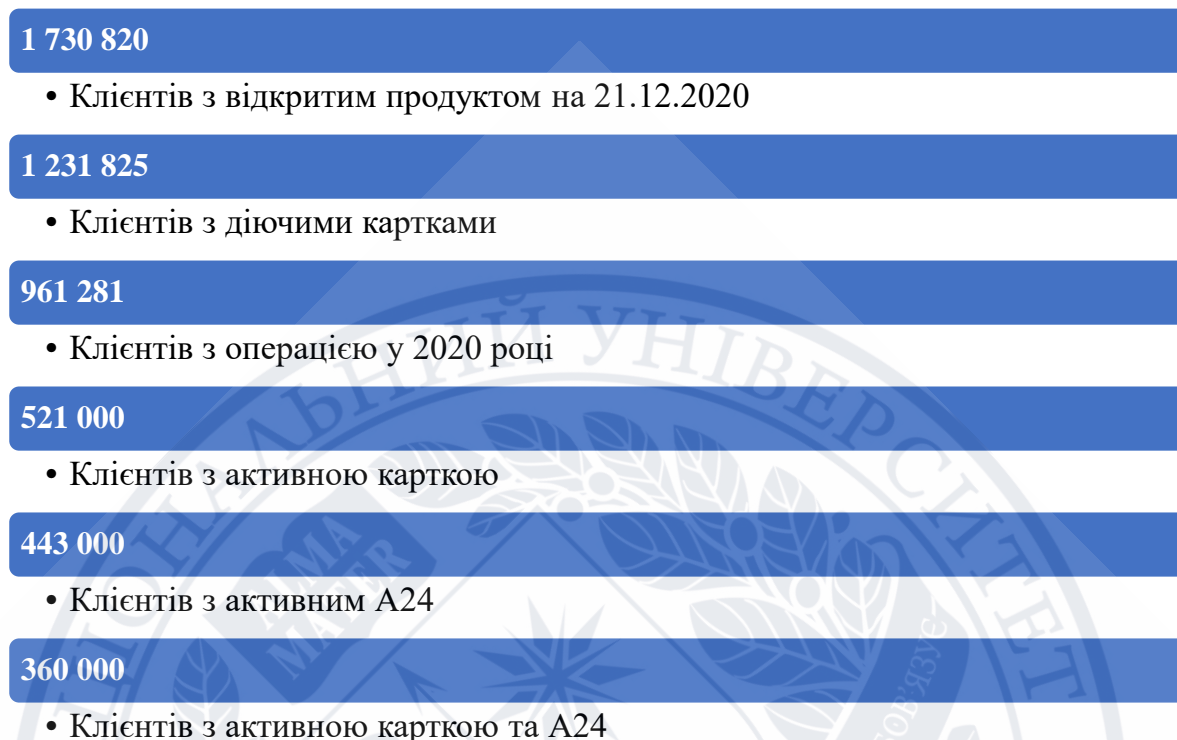

Рисунок 2.11. - Ключові цифри по клієнтах [54].

Банк визначає та розробляє загальні контрольні дії в ІТ-системах засобами логування, моніторингу. Також банк використовує топологію мережі, яка дозволяє контролювати трафік користувачів.

У Банку виконуються три рівні контролю: попередній контроль, поточний контроль, подальший контроль. Попередній та поточний контроль виконуються відповідними фахівцями Напрямків «Бек-офіс» та «Бухгалтерія» щодня. Подальший контроль виконується головним бухгалтером та заступниками головного бухгалтера. Також проводяться оперативні наради за результатами подальшого контролю [54].

У Банку діє «нульової толерантності», невідворотності покарання до будь-яких проявів корупції, хабарництва та зловживання, вважає їх неприпустимими у ході здійснення банківської діяльності. З метою запобігання участі або використанні Банку та працівників у корупції,

Банк забезпечує контроль за дотриманням працівниками щодо запобігання та протидії корупції, хабарництву та зловживанням під час виконання ними функціональних обов'язків, який організаційно має три рівня, відповідає політиці внутрішнього контролю та управління ризиками Банку.

Банк постійно розширює свою присутність в транзакційних видах бізнесу. Мережева інфраструктура Банку розвивається за рахунок партнерства з великими платіжними сервісними компаніями.

Інформаційна безпека Банку спрямована на захист його інформаційних активів від загроз, що виходять від протиправних дій зловмисників, зменшення ризиків і зниження потенційної шкоди від аварій, ненавмисних помилкових дій персоналу, технічних збоїв, неправильних технологічних і організаційних рішень в процесах обробки, передачі і зберігання інформації.

Стратегія забезпечення інформаційної безпеки Банку полягає в використанні заздалегідь розроблених заходів протидії атакам зловмисників, а також програмно-технічних і організаційних рішень, що дозволяють звести до мінімуму можливі втрати від технічних аварій і помилкових дій персоналу Банку та інших користувачів автоматизованих систем обробки інформації та інформаційних систем.

Банк розвиває інформаційні технології для забезпечення вартісної ефективності операцій з залучення клієнтів, а також для швидкої адаптації до потенційних змін потреб і цілей бізнесу і споживачів. У банку застосовуються сучасні системи з управління ризиками для підтримки стійкого зростання бізнесу. Крім того, Банк також працює над поліпшенням систем безпеки інформаційних технологій шляхом їх постійного оновлення.

Оцінку ліквідності АТ «Акцент банк» відповідно до актуальних нормативів Національного банку України можна бачити в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8. - Оцінка ліквідності АТ «АКЦЕНТ БАНК» 2019 - 2021

рр. [54].

Назва показнику	Значення показнику на 01.10.2019 року	Значення показнику на 01.10.2020 року	Значення показнику на 01.10.2021 року
LCR BB на 01.10.2021 року	284,56	577,07	404,07
LCR IB на 01.10.2021 року	182,98	546,37	255,42
NSFR на 01.10.2021 року	-	-	112,03
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	74,60	74,88	82,54

Отже, як бачимо з таблиці 2.8 по осі показникам ліквідності АТ «Акцент банк» виконує нормативи.

Таблиця 2.9 показує, що АТ «АКЦЕНТ БАНК» займає гроші на тривалий термін і видає кредити на короткий термін. Варто зазначити, що надлишок ліквідності означає, що ліквідні кошти за обсягом перевищують їх використання, й має додатний розрив ліквідності.

Таблиця 2.9 - Аналіз розриву (гепу) за 2019-2021 роки АТ «АКЦЕНТ БАНК» в тис. грн. [54].

Показник	31 грудня 2018 р.	31 грудня 2019 р.	31 грудня 2020 р.
Активи	4 849 255	6 432 935	9 225 889
Зобов'язання	3 941 911	5 511 914	7 991 294
Розрив (геп)	907 344	921 021	1 234 595

Додатково для оцінювання ліквідності банку доцільно використовувати допоміжні показники. Показники ліквідності банку звичайно встановлюються як відношення різних статей активів балансу до всієї суми чи до визначених статей пасивів, або навпаки, пасивів до активів. Пропонуються наступні показники до оцінки ліквідності банку (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 - Алгоритм розрахунку та економічний зміст показників, що характеризують ліквідність балансу банку

Коефіцієнт загальної ліквідності (Кз.л)	$\text{Кз. л.} = \frac{A}{З} \times 100\%$ <p>А — активи банку З — зобов'язання банку</p>
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку	$\text{Кв. а. р. а.} = \frac{\text{Авл}}{\text{Ар}} \times 100\%$ <p>Авл — високоліквідні активи Ар — робочі активи</p>
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (для визначення незбалансованої ліквідності)	$\text{Кв. к. з. д.} = \frac{K}{Д} \times 100\%$ <p>К – видані кредити; Д – залучені депозити.</p>
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	$\text{Кг. л.} = \frac{\text{Авл} + \text{Ам}}{\text{Ззаг}} \times 100\%$ <p>Авл – високоліквідні активи; Ам – майно Ззаг - зобов'язання</p>

У таблиці 2.11 наведений розрахунок відповідних показників ліквідності банку АТ «АКЦЕНТ БАНК»

Таблиця 2.11 - Розрахунок відповідних показників ліквідності банку АТ «АКЦЕНТ БАНК» [54]

Показник	Оптимальне значення	31 грудня 2018 р.	31 грудня 2019 р.	31 грудня 2020 р.
Коефіцієнт загальної ліквідності (Кз.л)	$K > 100 \%$,	123,01%	115,4%	117%
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку	$K > 20 \%$.	14%	17%	16%
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (для визначення	$K \leq 100 \%$	94%	94%	94%

незбалансованої ліквідності)				
Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	K = 30-40%	18%	20%	18%

Отже, як бачимо з аналізу ліквідності банку за фінансовими результатами 2019 та 2020 року, розподіл показників та їх оптимальних значень дещо відрізняється від виконання нормативів НБУ. Так, Коефіцієнт загальної ліквідності та Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів знаходяться в межах нормативних або рекомендованих показників. Однак, Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку та Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань, що в свою чергу говорить про те, що банк вимушений знижувати прибутковість для підтримування ліквідності та недостатню здатність банку погашати свої зобов'язання високоліквідними активами. Це демонструє важливість розрахунків інших показників ліквідності банків, окрім нормативів НБУ, для отримання більш детальної картини фінансового стану установи.

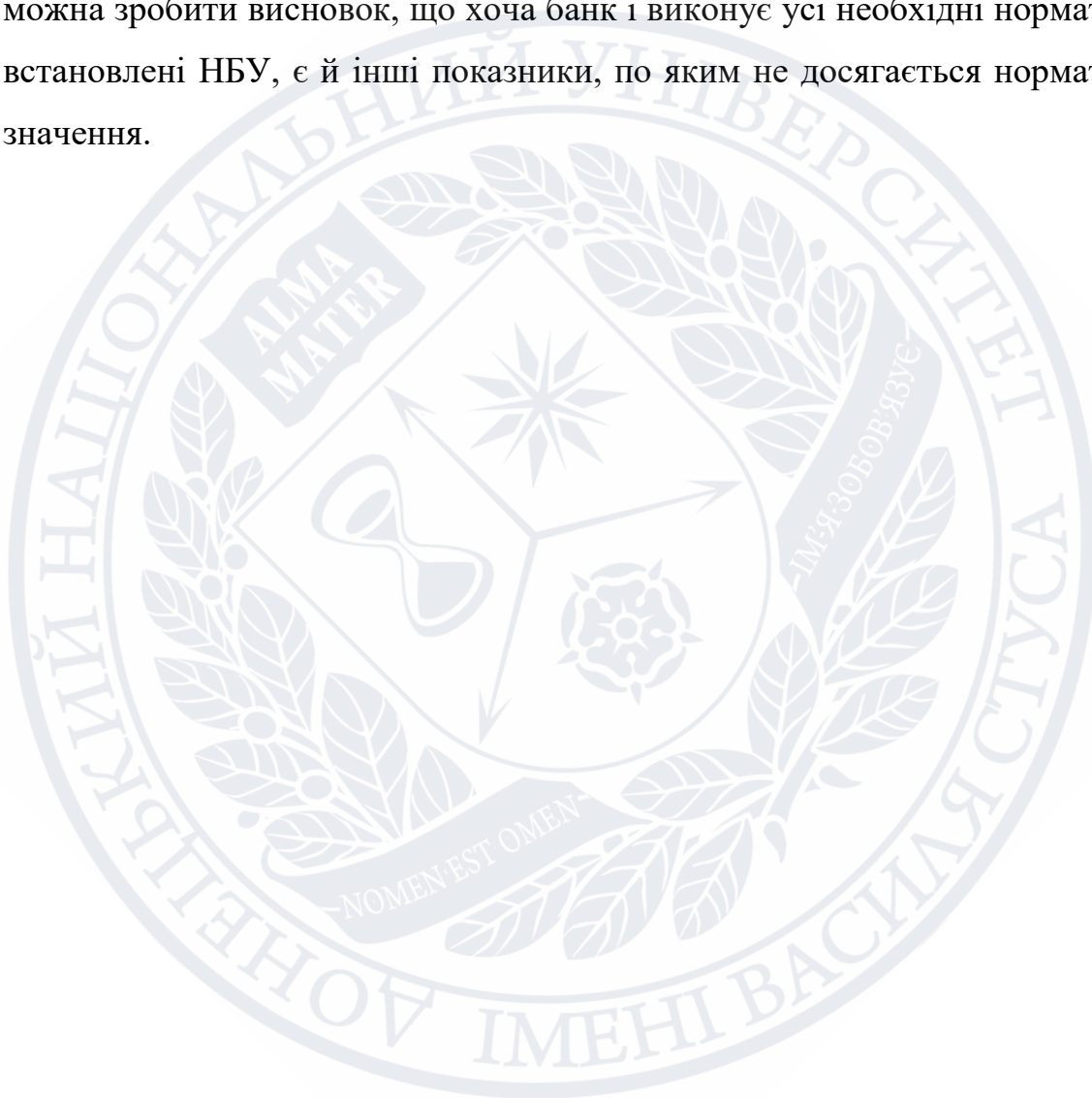
Загалом за результатами проведеного дослідження слід зазначити, що питання ліквідності банківської системи не втрачають актуальності, сьогодні є предметом не лише наукових дискусій. Рішучі кроки щодо підтримки достатнього рівня ліквідності банків з урахуванням впливу кризових явищ (стресових ситуацій) проявились у впровадженні нових стандартів ліквідності відповідно до Базельської угоди. Процес внесення змін у питання регулювання банківської ліквідності було розділено на чотири основні етапи. Запроваджені в Україні нормативи ліквідності LCR та NSFR значним чином сприяють наближенню вітчизняного банківського регулювання та нагляду до європейських стандартів, а також забезпечує фінансову стабільність банків.

Системно важливі банки України виконують протягом останніх років (2020-2021) нормативи ліквідності, встановлені Національним банком

України. При цьому в усіх випадках є як банки, котів в разі перевиконують нормативний показник, так й ті, які знаходяться на межі виконання.

Можна зробити також висновок, що загалом банківська система Україна має значний рівень ліквідності, а Національний банк проводить значний обсяг операцій щодо зменшення ліквідності.

Розглянувши на прикладі АТ «А-БАНК» підходи до оцінки ліквідності, можна зробити висновок, що хоча банк і виконує усі необхідні нормативне встановлені НБУ, є й інші показники, по яким не досягається нормативне значення.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

3.1. Концепція вдосконалення оцінки ліквідності банку

Розглянувши в попередніх розділах теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «ліквідність» щодо банку та банківської системи та розглянувши методи оцінки ліквідності в цьому розділі є доцільним проаналізувати та запропонувати загальну концепцію щодо систематизації та удосконалення методів оцінки ліквідності банку.

Під ліквідністю банку пропонується розуміти його здатність виконувати свої зобов'язання маючи для цього достатній обсяг готівки і безготівкових коштів з одночасною спроможністю банку проводити активні операції та пропонувати ліквідні продукти на ринку.

Оцінка та аналіз ліквідності банку є ваговою частиною управління банківською установою загалом, мета якого полягає у максимізації прибутку, вироблення ефективних управлінських рішень та відповідність нормативам НБУ. В свою чергу коректність оцінки сьогодні у поєднанні з інструментарієм аналітики показників дає змогу орієнтуватись щодо майбутнього стану речей та будувати ефективну стратегію розвитку на майбутні періоди.

Загалом оцінка ліквідності проводиться з використанням методів вертикального, горизонтального, порівняльного, факторного аналізу. Варто навести детальну характеристику кожного з них.

Суттю горизонтального аналізу є аналіз показників щодо ліквідності в динаміці, при цьому розраховуються темпи росту показників в різних періодах часу та визначають тенденції й кроків щодо планування дій у відповідь на показники.

Суттю вертикального аналізу є розподіл показників з побільшим розрахунком їх питомої ваги та структурним аналізом активів та пасивів.

Порівняльний аналіз в свою чергу застосовується для зіставлення між собою груп показників й обчислення відхилень цих показників (відносних та абсолютних відхилень).

Коефіцієнтний аналіз, як було розглянуто в минулих розділах, застосовується дуже поширено на включає в себе нормативи ліквідності, які встановлює НБУ, а також може включати підсистему внутрішніх коефіцієнтних показників, які визначають та орієнтують менеджмент банку щодо лімітів та нормативів виконання.

Окрім таких загальнонаукових методів, які можуть застосовуватись при оцінці ліквідності варто також зауважити на ряді підсистемних показників, розгляд та аналіз яких здійснюється опціонально з побудовою відповідної системи моніторингу в рамках банку. Система моніторингу може являти собою інформаційно-аналітичний інструментарій, який дозволяє менеджменту банку в режимі реального часу контролювати та реагувати на значення показників.

Факторний аналіз в свою чергу дає можливість визначити як впливають різні фактори на ліквідність банку шляхом спостереження як ті чи інші фактори вплинули на показники в динаміці.. На першому етапі відбувається ідентифікація факторів, що впливали на ліквідність за період, що аналізується. Другий етап передбачає кількісне вимірювання виявленого впливу та визначення його значущості [56, С.26-27].

На рисунку 3.1 зображено схематично підхід до удосконалення оцінки ліквідності комерційного банку, який включає чинники які, впливають на ліквідність та основні методи аналізу ліквідності.

Цей підхід запропоновано на основі вищенаведеної інформації, теоретично-методологічного аналізу ліквідності, та аналізу дотримання банками України нормативів ліквідності, що було розглянуто у попередніх розділах роботи. Окрему роль в цій моделі слід приділити факторам, які впливають на показники ліквідності банку – внутрішнім та зовнішнім показникам.

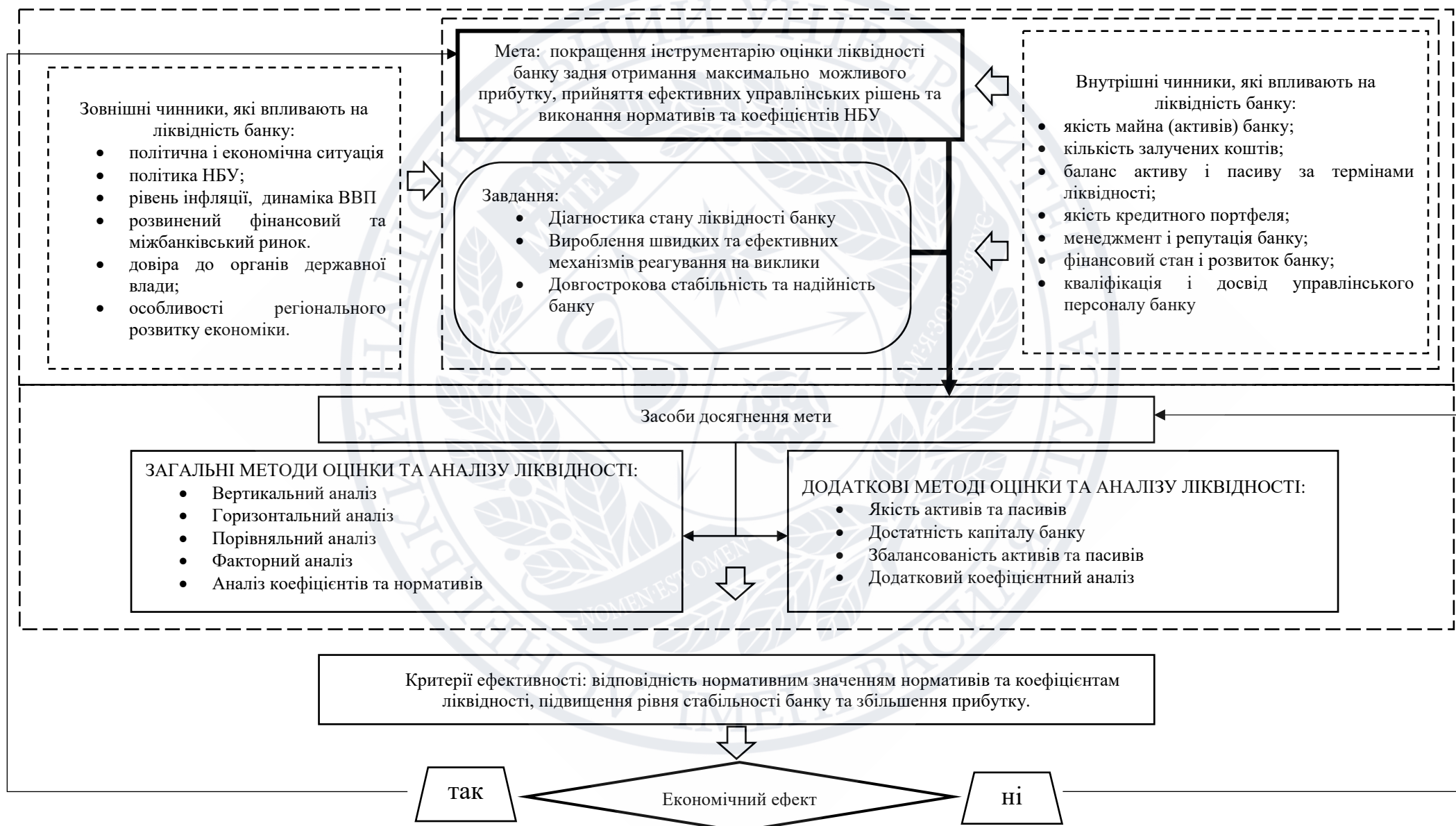

Рисунок 3.1. – Концепція вдосконалення оцінки ліквідності комерційного банку

Як бачимо з запропонованої концепції основними цілями проведення якісної оцінки ліквідності є:

- 1) Виконання нормативів та коефіцієнтів НБУ.
- 2) Прийняття ефективних управлінських рішень.
- 3) Отримання максимально можливого прибутку.

З урахуванням усього комплексу чинників, які впливають на ліквідність банку пропонується одночасно застосовувати вертикальний, горизонтальний, порівняльний та факторний аналіз при розгляді показників ліквідності. При цьому, безумовно, варто окрему увагу приділяти розрахунку та аналітиці показників щодо виконання коефіцієнтів та нормативів НБУ. В рамках додаткової підсистеми показників в банку відповідними службами варто застосовувати опціонально методи оцінки ліквідності, які дозволять якісно впливати та модерувати на випередження параметри клієнтської бази, реагувати та ринкові події, відслідковувати параметри активів та пасивів, а також вчасно та якісно приймати управлінські рішення шляхом впливу на власників комерційного банку.

3.2. Зарубіжний досвід оцінки ліквідності банків

Засоби підтримки оптимального рівня ліквідності зі сторони центрального банку щодо приведення ліквідності банківської системи до адекватного рівня залишаються вагомим питанням у розробці нормативної складової законодавства. Важливо зазначити, що ліквідність на всіх етапах розвитку банківської діяльності була вагомим об'єктом аналізу та управління. Поява нових підходів щодо прогнозування та регулювання ліквідності банківської системи – у розрізі міжнародного досвіду – була спричинена впливом світової фінансової кризи 2008 року, яка зруйнувала звичні засади управління ризиком ліквідності та потребувала появи нових загальних умов управління активами банківських установ.

У відповідь на кризу, Базельський комітет з банківського нагляду в якості своєї першої задачі посилив вимоги до банківського капіталу за допомогою прийняття угоди Базель III [57]. Отже, з метою забезпечення ефективного управління ліквідністю банків Базельським комітетом з питань банківського нагляду прийнята низка документів щодо ризику ліквідності, а саме:

- «Базельські принципи ефективного банківського нагляду»; «Краща практика менеджменту ліквідності в банківських організаціях» (2000 р.);
- «Опора 3 Базель II (Ринкова дисципліна)» щодо збільшення публічного розкриття інформації про наявність ліквідності в банку (2003 р.);
- «Принципи належного управління і нагляду за ризиком ліквідності» (2008 р.);
- «Базель III: Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» (грудень 2010 р.);
- «Принципи агрегування ризиків і надання звітності по ризикам» (січень 2013 р.);
- «Базель III: показник покриття ліквідності та інструменти моніторингу ризику ліквідності» (січень 2013 р.);
- «Базель III: Показник чистого стабільного фондування» (2014 р.) [58, с. 84].

Згідно загальної міжнародної практики активи поділяються на:

- первинні резерви ;
 - вторинні резерви;
 - позички та інші цінні папери (ліквідність нижча, ніж у попередніх)
- [59, с.770].

Оптимальними для забезпечення ліквідності та платоспроможності в різних країнах світу існують наступні норми щодо активів:

- Сполучені Штати Америки:
 - о первинні резерви (стосовно депозитів) – не менше 5–10 %;

- первинні і вторинні резерви (стосовно депозитів) – не менше 10–15 %;
- позички (стосовно активів) – не більше 65 %.

- Японія:

- ліквідні активи (первинні і вторинні резерви) стосовно депозитів – 30 %;

- Франція:

- ліквідні активи (терміном погашення до 30 днів) по відношенню до зобов'язань (терміном погашення до 30 днів) – 100% [60, с. 27];
- співвідношення активів (розміщенні строком до трьох місяців) та депозитів (залучених строком до трьох місяців), – не менше 60 % [61].

Загалом варто зауважити, що нормативи ліквідності банків у багатьох країнах розраховуються як співвідношення активів та пасивів, вони як й в Україні є обов'язкові до викання банками [62].

Підходи до даної проблеми органів банківського нагляду в різних країнах представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 - Підходи до державного контролю за банківською ліквідністю [62]

№ з/п	Країна	Нормативи ліквідності
1	США	Обов'язкових нормативів не встановлено
2	ФРН	Норматив довгострокової ліквідності
3	Великобританія	Обов'язкових нормативів не встановлено. Контроль за активами та зобов'язаннями щодо термінів погашення
4	Франція	Нормативи коротко- і середньострокової ліквідності
5	Японія	Обов'язкових нормативів не встановлено. Рекомендовано норматив поточної ліквідності

Однак загальною практикою є не лімітування таких показників (до прикладу Сполучені Штати Америки). Центральний банк США не

встановлює обмежень та лімітів, банки самі формують внутрішню систему оцінки показників ліквідності. Окрім того є ряд країн, такі як Німеччина, Франція, Англія, Японія де сама кількість цих нормативних показників достатньо не велика.

Варто звернути увагу на те, що Центральний банк Франції не зобов'язує усі установи дотримуватись однакового коефіцієнта. Кожен банк у певному конкретному випадку може задовольнятися обчисленим коефіцієнтом, а лише в разі потреби впливати відповідним чином на інші установи [63, с. 412].

Існує обернений взаємозв'язок між обов'язковими резервними вимогами та грошовою масою і ліквідністю банків. Якщо йде зниження норми обов'язкових резервних вимог, то тоді відбувається збільшення вільних резервів, що свідчить про зростання вільної ліквідності, і навпаки, якщо зменшуються обсяг грошової маси та пропозиція грошей, то відбувається збільшення обов'язкових резервних вимог.

Уперше обов'язкові резервні вимоги були застосовані в США в 1913 р. із метою формування страхового фонду для гарантованої виплати депозитів. Згодом цей інструмент почали використовувати в інших країнах, зокрема в Німеччині (1948 р.), Франції (1979 р.), Великій Британії (1961 р.) [56].

Сьогодні мінімальні обов'язкові резерви використовуються в багатьох розвинених країнах. Слід зазначити, що застосування цього інструменту грошово-кредитної політики в різних країнах має деякі відмінності, які полягають у наступному:

Безумовно коефіцієнтний метод з основним методом оцінки ліквідності комерційного банку. При цьому загальносвітовою практикою є використання цього методу як на мікрорівні – тобто на рівні банківської установи, так й на макрорівні – тобто для підтримки залатаного рівня ліквідності банківської системи.

В таблиці 3.2 можна побачити як відрізняється підхід до регулювання ліквідності банків в різних країнах світу.

Таблиця 3.2 - Нормативи ліквідності банків, що застосовуються в окремих країнах світу [63]

Країна	Показник	Розрахунок показника	Нормативне значення, %
Франція	Норматив ліквідності	Співвідношення активів, розміщених терміном до 3 місяців, та депозитів до запитання, строкових депозитів та інших коштів, залучених на 3 місяці.	Щоквартально > 60
Великобританія	Норматив ліквідності	Співвідношення готівкових коштів, залишків на рахунку Ностро, депозитів до запитання і терміном на один день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів та залучених коштів.	Щомісячно > 12,5
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення короткострокових і середньострокових вкладень (до 4 років) та залучених ресурсів до 4 років і ощадних вкладів.	Щомісячно 100
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення довгострокових активів терміном розміщення понад 4 років та залучених коштів терміном понад 4 років.	Щомісячно 100
Японія	Норматив ліквідності	Співвідношення суми коштів на коррахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів.	> 30

Отже, можна зробити висновок що міжнародна практика оцінки та аналізу показників ліквідності банку не є уніфікованою та варіюється в залежності від країни, банку та загального стану економічної системи.

3.3. Рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку в умовах економічних перетворень

З огляду на останні економічні події в Україні та світі, особливо щодо ситуації пов'язаної з COVID-19, немає односкладної відповіді щодо питання підвищення ліквідності банку. Так, протягом останніх років необхідність підтримки національних економік та загалом на глобальних ринків через

кризу та локдаун змусили міжнародні фонди та національні банки додатково підтримувати економіку ліквідними грошима. В цьому розділі будуть розглянуті як рекомендації щодо підвищення ліквідності комерційного банку так й деякі рекомендації щодо балансування її, адже процеси кредитування протягом останніх пандемічних років не мають тенденцію до значного зростання, а депозитні операції банків навпаки.

В будь якого випадку, якщо підсумувати, ліквідність в банку є показником його здатності легко знайти грошові кошти, які можуть знадобитися для задоволення тих чи інших потреб.

Банки можуть збільшити свою ліквідність кількома способами:

- Скорочення термінів погашення активів;
- Підвищення середньої ліквідності активів;
- Збільшення термінів погашення зобов'язань;
- Збільшення власного капіталу;
- Зменшення зобов'язань;
- Гарантування ліквідності.

Скорочення терміну погашення активів. Цей метод може бути корисними в двох варіантах. Якщо банк скорочує термін погашення того чи іншого активу (кредитів чи ін.) до моменту накопичення настання ризику недостатності ліквідності, то в цьому випадку банк може розраховувати на ліквідні кошти в момент виникнення своїх зобов'язань, тим самим покриваючи свої ризики. По-друге, якщо банк скорочує термін погашення кредитів або інших своїх активів, вони одразу характеризуються як активи з коротким термін погашення, що робить їх достатньо ліквідними.

Так, станом на 31 грудня 2020 року аналіз фінансових активів АТ «АКЦЕНТ БАНК» та зобов'язань за строком погашення говорить про те, що кредити клаєнтів розподіляються наступним чином:

- За вимогою та до 1 місяця - 598 551 тис грн;
- Від 1 до 3 місяців - 924 186 тис грн;
- Від 3 до 12 місяців - 2 573 870 тис грн;

- Від 12 місяців до 5 років - 2 820 216 тис грн;
- Понад 5 років - 17 800 тис грн;
- Усього - 6 934 623 тис грн [54].

А отже, майже 40% кредитів будуть повернені банку на строк від 12 місяців до 5 років, що в свою чергу говорить про те, що банк має достатній резерв до скорочення терміну погашення кредиту шляхом відповідної юридично-переговорної роботи з клієнтами [54].

Підвищення середньої ліквідності активів. Активи, термін погашення яких сплине за горизонтом потенційного або фактичного дефіциту ліквідних коштів все одно можуть бути джерелом ліквідності, якщо вони будуть вчасно перепродані без додаткових витрат.

Так, станом на 31 грудня 2020 р. та 2019 р. більша частина кредитів АТ «АКЦЕНТ БАНК» клієнтам-фізичним особам та юридичним особам становить кредити, видані протягом 2020 р. та 2019 р., відповідно. Однак протягом 2020 року Банк списав знецінені кредити на суму 1 100 258 тисяч гривень (2019: 168 051 тисяча гривень). Відповідно до вимог Постанов НБУ №39 та № 160 для зниження частки прострочених кредитів, починаючи з квітня до грудень Банк надавав клієнтам кредитні канікули та здійснював реструктуризацію кредитів позичальникам, що постраждали від обмежень у зв'язку з карантином [54]. Ці заходи здійснювались виключно для забезпечення сприятливих умов обслуговування боргу на період дії карантину та запровадження обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) для надання можливості клієнтам повернутися до вчасного обслуговування кредитів. За цей період були надані кредитні канікули за простроченими кредитами за такими програмами: Кредитні картки, Швидкі готівкові, Розстрочка, МСБ. Банк вибірково підходив до кредитів при наданні кредитних канікул. При наданні кредитних канікул Банк керувався так званої "життєздатністю" клієнта в подальшому здійснювати платежі з погашення заборгованості. Канікули не надавалися, якщо було видно, що позичальник і в подальшому не в змозі

обслуговувати борг, і кредит все одно перейде в прострочення боргу понад 90 днів. Балансова вартість реструктуризованих кредитів станом на 31 грудня 2020 р. становить 338 043 тисячі гривень. В цьому випадку ефектиним рішення є перепродаж безнадійних кредитів та скорочення ризику втрати ліквідності [54].

Збільшення термінів погашення зобов'язань. Якщо банк має наявні зобов'язання зі свого боку, варто застосувати практику щодо збільшення терміну погашення. Чим довгостроковіше зобов'язання, тим менша ймовірність його погашення, поки банк все ще знаходиться в кризі ліквідності. Аналіз зобов'язань АТ «АКЦЕНТ БАНК» можна побачити на таблиці 3.1.

Таблиці 3.1 - Аналіз зобов'язань АТ «АКЦЕНТ БАНК» (тис грн) [54].

	За вимогою та до 1 місяця	Від 1 до 3 місяців	Від 3 до 12 місяців	Від 12 місяців до 5 років	Понад 5 років
Усього фінансових активів	2 147 734	926 359	2 841 920	2 827 585	17 819
Усього фінансових зобов'язань	3 148 454	1 121 434	2 565 119	1 037 546	908
Чистий розрив ліквідності	(1 000 720)	(195 074)	276 801	1 790 039	

Так, як бачимо банк має значний обсяг фінансових зобов'язань з терміном погашення до 1 місяця, що складає майже половину усіх зобов'язань банку, що й є значним ресурсом до відтермінування й невілювання ризику втрати ліквідності в короткостроковій перспективі.

Збільшення власного капіталу. Звичайні акції приблизно еквівалентні облігації з вічним терміном погашення, але мають додаткову перевагу – вони не потребують сплати відсотків або інших періодичних платежів. При цьому дивіденди, як правило, виплачуються тільки з прибутку, а отримані ліквідні активи з продажу акцій можна використати для покриття ризиків.

АТ «АКЦЕНТ БАНК» сьогодні активно управляє власним капіталом з метою невілювання покриття ризиків. Достатність капіталу Банку контролюється використанням нормативів, встановлених НБУ. З метою підтримання або зміни структури капіталу Банк може коригувати суми дивідендів, що виплачуються акціонерам, повернути капітал акціонерам або випустити пайова цінні папери. Окрім того, протягом 2020 р. Банк спрямовує чистий прибуток на збільшення статутного капіталу та таким чином збільшив номінальну вартість акцій [54].

Зменшення зобов'язань. Зменшення сьогодні обсягу зобов'язань щодо виплати готівки - в майбутньому, в свою чергу, зменшує потенційний відтік, покращуючи тим самим збалансованість джерел і використання ліквідних коштів.

Як було продемонстровано в таблиці 3.1 щодо зобов'язань АТ «АКЦЕНТ БАНК» банку слід скоротити обсяг зобов'язань до 1 місяця для уникнення розриву ліквідності в цьому діапазоні, що значно знизить ризи ліквідності та підвищить його показники.

Гарантування. Банк може запропонувати іншому банку або страховій компанії, або в деяких випадках центральному банку, гарантувати наявність готівки в майбутньому, якщо це необхідно.

Оскільки ліквідність обходиться дорогою ціною, банк стикається з необхідністю балансувати між безпекою мати більшу ліквідність та витратами на її отримання. Банки намагаються забезпечити достатню ліквідність для задоволення всіх відповідних нормативних вимог, а як також буфер, щоб зменшити ймовірність того, що ліквідність падає нижче цих порогів і викликає регуляторну або ринкову реакцію. Подібним чином вони намагаються забезпечити достатню ліквідність, щоб уникнути зниження рейтингу кредитних рейтингових агентств до рівня нижче цільового рейтингу банку.

Так, з іншого боку ми сьогодні спостерігаємо зростання ліквідності в банківській системі. Так, попит на кредити зменшився, залишивши банки зі

значною кількістю надлишкової ліквідності. Глобально коефіцієнти ліквідності банків значно зросли, тоді як співвідношення кредитів і депозитів зменшилось. Банкам слід проаналізувати щомісячні тенденції залишку депозитів для своїх найбільш активних депозитних рахунків без погашення, щоб визначити, якими були середньомісячні залишки до 2020 року та якими вони стали в наступні місяці. Як тільки ці дані будуть отримані, банки повинні оцінити, чи повернуться ці щомісячні залишки до рівня до пандемії. Швидше за все, якщо вкладник до теперішнього часу не зняв надлишок коштів, він, ймовірно, не потребував готівки. В інтересах банку зв'язатися з цим рахунком, щоб визначити, що вкладник планує робити з цими коштами. Другим питанням є визначення, скільки ліквідності знадобиться банку для покриття певних непередбачених витрат. З початком пандемії зросли терміни сплати кредитів, а також прострочення позик. Це зменшило потік грошових коштів із кредитних портфелів для багатьох банків. Збільшення кількості позитивних випадків COVID-19 і госпіталізацій може призвести до ще одного зниження економічної активності, а отже, до збільшення термінів стягнення позик і дефолту. Банкам слід провести ретельний кредитний аналіз своїх кредитних портфелів, щоб визначити, які кредити, швидше за все, будуть проблематичними протягом найближчих місяців. Необхідно виділити достатню ліквідність, щоб усунути можливість повернення цих позик або дефолту.

Якщо після того, як банк визначить, скільки ліквідності йому знадобиться, щоб покрити можливий відтік балансу та інші непередбачені кошти, залишилися надлишкові кошти, банки можуть використовувати ці кошти різними способами, щоб допомогти підтримувати або збільшити свою чисту процентну маржу.

Отже сьогодні в арсеналі комерційних банків є ряд додаткових важелів щодо оцінки та управління ліквідності, особливо це стосується сучасних економічних умов та кризи спричиненою COVID-19. Так, зокрема виживим

є застосування в комплексі методів загального та додаткового підсистемного інструментарію оцінки ліквідності банку. В свою чергу заходами щодо підвищення ліквідності можна визначити наступні: скорочення зобов'язань та їх пролонгація, продаж безнадійних та ризикових активів, а також перспективним методом може бути страхування та гарантування ліквідності.

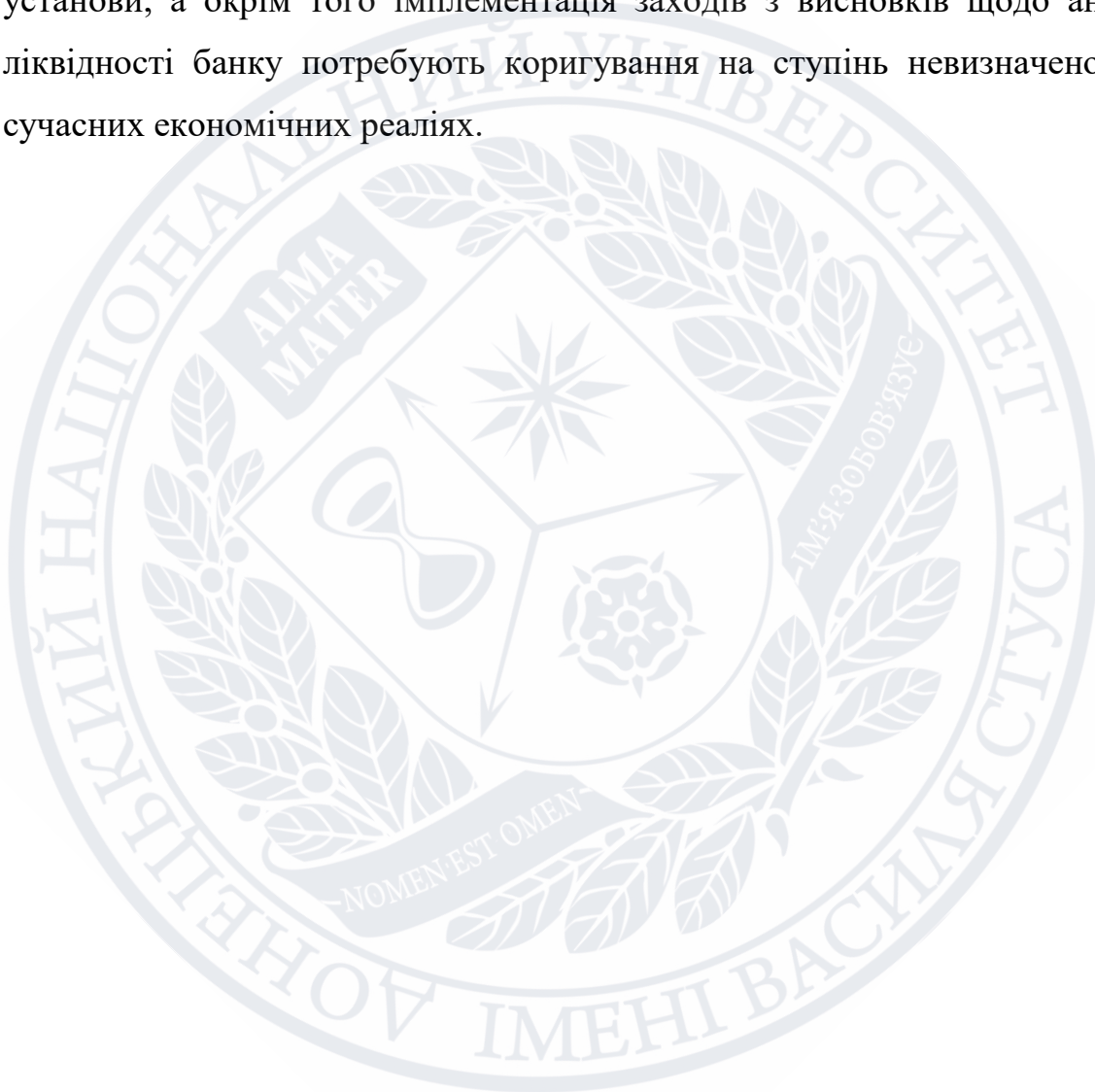
ВИСНОВКИ

Можна зробити, що загалом поняття ліквідності достатньо широко розкрито у працях вчених, зокрема поняття ліквідність комерційного банку можна визначити як спроможність банку, за потреби, вчасно перетворити свої активи в готівку і безготівкові кошти для здійснення розрахунків із кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними і умовними зобов'язаннями, а також забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням. Для більш комплексного і ефективного аналізу та оцінки ліквідності банки застосовують цілий ряд методів та коефіцієнтів ліквідності, як загальноприйнятих, так і розроблені власне банком. Системно важливі банки України виконують протягом останніх років (2019-2021) нормативи ліквідності, встановлені Національним банком України. При цьому в усіх випадках є як банки, котрі в разі перевиконують нормативний показник, так й ті, які знаходяться на межі виконання. Можна зробити також висновок, що загалом банківська система Україна має значний рівень ліквідності, а Національний банк проводить значний обсяг операцій щодо зменшення ліквідності. Запроваджені в Україні нормативи ліквідності LCR та NSFR значним чином сприяють наближенню вітчизняного банківського регулювання та нагляду до європейських стандартів, а також забезпечує фінансову стабільність банків.

Розглянувши на прикладі АТ «А-БАНК» підходи до оцінки ліквідності, можна зробити висновок, що хоча банк і виконує усі необхідні нормативне встановлені НБУ, однак є й інші показники, по яким не досягається нормативне значення. Банки можуть збільшити свою ліквідність кількома способами: скорочення термінів погашення активів, підвищення середньої ліквідності активів, збільшення термінів погашення зобов'язань, збільшення власного капіталу, зменшення зобов'язань, гарантування ліквідності. Однак не варто й забувати про надлишкову ліквідність

банківської системи як України так й глобально через значні антикризові заходи урядів різних країн.

Загалом можна зробити висновок, що хоча теоретично-методологічне забезпечення ліквідності банку вже достатньо якісно визначено та методи оцінки ліквідності також широко використовуються, саме застосування таких методів та інструментів аналізу може відрізнитись від установи до установи, а окрім того імплементація заходів з висновків щодо аналізу ліквідності банку потребують коригування на ступінь невизначеності в сучасних економічних реаліях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Міщенко В. І. Банківські операції : підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. — К. : Знання, 2007. — 796 с.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ. Н. Н. Любимова. — Москва : Гелиос АРВ, 2002. — 352 с.
3. Довгань Ж. М. Фінансовий менеджмент у банку: Навчальний посібник. — Тернопіль: Економічна думка, 2006. — 306 с.
4. Ковальчук Т. Т., Коваль М. М. Ліквідність комерційних банків: Навчальний посібник. — К.: Знання, 1996. — 120 с.
5. Корнівська В. О. Ліквідність у термінах економічної теорії: посткризові орієнтири розвитку. Економічна теорія. № 3. 2013. С. 16-27.
6. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — Москва Ленинград : Профико ; Автокомп, 1991. 448 с.
7. Енциклопедія банківської справи України. Київ: Молодь, 2001. — 680 с.
8. Словарь банковских терминов и экономических понятий. URL: <https://www.banki.ru/wikibank> (дата звернення 11.10.2021)
9. Косарева І.П. Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. Економіка та управління підприємствами. №29. 2018. С. 99 – 103.
10. Степанова В. Гроші, фінанси і кредит: Вплив фінансової нестабільності на ліквідність банківської системи України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. № 4 (32). 2015. С. 98–103.

11. Литвинюк М., Демиденко В. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банку та її вплив на прибутковість комерційного банку. Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 631–636.
12. Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О. Управління ліквідністю банківської системи України: сучасний стан та проблеми. 2016. С. 32–44.
13. Дзюблюк О., Рудан В. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль «Вектор». 2016. 290 с.
14. Фусман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку. Вісник КНТЕУ. 2013. № 4. С. 57–68.
15. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення 11.10.2021)
16. Стелмах В., Міщенко В. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду: Науково-методичні матеріали. Київ: НБУ. ЦНД. 2008. 286 с.
17. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т./ Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. управління»; за ред. Т. Єфименко. Т. 2. Київ, 2010. С. 283–286
18. Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту. Фінанси України. 2003. № 1. С. 109–116.
19. Іващук О. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкту фінансового управління. Галицький економічний вісник. 2010. №2(27). С.163-169.
20. Коваленко, В.В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи / В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва, Ж.І.Торяник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 17. - С. 159-167. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6657/1/KovKorTor.pdf> (дата звернення 18.10.2021)
21. Дем'яненко А. Л., Меченко В. Ю. Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності.

URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_1/part1/54.pdf (дата звернення 29.10.2021)

22. Рудан В. Я. Теоретичне обґрунтування сутності ліквідності банківської системи. Вісник ТНЕУ №3. 2011/ с. 41-48

23. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України : монографія / за ред. чл.-кора НАН України А. А. Гриценка. Київ. ДУ «Інститут економ. та прогнозування НАН України», 2015. — 344 с.

24. Сунцова Н. Управление банковской ликвидностью в современных условиях. Вестник Алтайской академии экономики и права. 2010. № 1. С. 94—96.

25. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. URL: <http://www.bis.org> (дата звернення 10.10.2021)

26. Аргунов И. А. Прибыльность и ликвидность: анализ финансового состояния банка. Банковский журнал. 1995. № 3. С. 2-12.

27. Gruning H. Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management/ H. van Greuning, S. Brajovic Bratanovic ; The International Bank for Reconstruction and Development. THE World Bank. 2009. 442 p.

28. Duttweiler R. Managing liquidity in banks. A top down approach / R. Duttweiler. (n. p.) : A John Wiley & Sons Ltd, 2009. 286 p.

29. Фуксман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку. Вісник КНТЕУ. 2013. № 4. С. 57—68.

30. Саркисянц А. Анализ ликвидности и рейтингование банков. Бухгалтерия и банки. 2011. № 3. С. 12—18.

31. Зверяков М., Коваленко В., Сергеева О. Управління фінансовою стійкістю банків: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 520 с.

32. Путінцева Т.В. Сутність ліквідності комерційних банків. Вісник університету банківської справ. №2-3. 2019. С. 73-80

33. Нацыпаева Е. А. Управление ликвидностью коммерческого банка как критерий повышения качества процесса формирования положительной деловой репутации. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2016. № 4. С. 43—46.
34. Прокофьева Е. Н. Ликвидность банковского сектора в условиях нестабильности: тенденции формирования и последствия для экономики. Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени К. Л. Хетагурова. 2019. № 2. С. 130-136.
35. Гайнуллина А. В. Ликвидность банка: понятия и определяющие факторы. Управление. Экономический анализ. Финансы. С. 77—83. URL: http://e-library.ufa-rb.ru/dl/lib_net_r/Gaynullina_Likvid_bank_a_ponyat_2016.pdf (дата звернення 18.11.2021)
36. Вартанян Д. А. Адаптационные механизмы регулирования международной ликвидности банковского сектора: мировой опыт и российская практика : автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.14. Мировая экономика / Д. А. Вартанян. Москва, 2008. 22 с.
37. Ребрик Ю. С. Рання діагностика кризи ліквідності як інструмент антикризового управління ліквідністю банку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2010. Т. 2. № 9. С. 70-77.
38. Коцюба І. «Економічна наука»: Управління ліквідністю – основа інтеграції стратегічного управління фінансовою діяльністю у банку. Інвестиції: практика та досвід. № 6, 2015. С. 81–85.
39. Литвинюк М., Демиденко В. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банку та її вплив на прибутковість комерційного банку. «Економіка і суспільство». 2017. № 10. С. 631–636.

40. Кутайнех Е. Р. Анализ ликвидности и платежеспособности КБ «Кубань Кредит» / Е. Р. Кутайнех, А. Ю. Аджиева, И. А. Дикарева // Интеграция наук. 2017. № 6. С. 65-71.
41. Ліквідність банку. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 19.11.2021)
42. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду/ В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова та ін.: Науково-аналітичні матеріали. URL: [http://www.bank.gov.ua/doccatalog /document?id=70689](http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70689) (дата звернення 11.11.2021)
43. Все о коммерческом банке. Кн. 6. Методологии анализа, обеспечивающие основные банковские процессы управления [Текст]. Том 2. / Под ред. В.И. Видяпина, К.Р. Тагирбекова. – М.: Кучково поле; Ассоциация “Военная книга”, 2007. 368 с.
44. Ларіонова К. Л., Донченко Т. В. Управління ліквідністю банків України в сучасних умовах: нормативний аспект. Вісник Хмельницького національного університету. №2. 2020. С 76-82.
45. Постанова Правління НБУ «Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» від 15 лютого 2018 року № 13. URL: [https://bank.gov.ua/document/ download?docId=64546644](https://bank.gov.ua/document/download?docId=64546644) (дата звернення 18.10.2021)
46. Рішення правління НБУ № 101-рш «Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» від 15 лютого 2018 року. URL : [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ vr101500-18](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr101500-18) (дата звернення 18.10.2021)
47. Банковские риски: учебное пособие / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н.И. Валенцевой. – М.: КНОРУС, 2007. - 232 с.

48. Тищенко О.І. Тищенко В.В. Напрями регулювання банківської ліквідності за новими стандартами. Причорноморські економічні студії. №53. 2020. С188-195
49. Костюченко Т.І. Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2013. №2. С. 86-92
50. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Інструкція, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (дата звернення 18.11.2021).
51. Грудзевич У.Я. Проблеми та перспективи впровадження вимог «Базель III» при визначенні ліквідності банків України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наукових праць. 2018. Вип. 2 (130). С. 57-62.
52. Руденок О., Волкова В. Управління ліквідністю банку в умовах переходу до нових стандартів Базеля III. Економіка і організація управління. 2018. № 1 (29). С. 104–111
53. Q&A про запровадження нового нормативу короткострокової ліквідності банків LCR. Сайт НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=64531875&cat_id=64591009 (дата звернення: 23.11.2021).
54. Офіційний сайт АТ «А-БАНК». URL: <https://a-bank.com.ua/> (дата звернення 18.11.2021).
55. Серпенінова Ю. С. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку : дис. кан. екон. наук : 08.00.08 / Серпенінова Юлія Сергіївна. – Суми, 2010. – 189 с.
56. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / Парасій-Вергуненко І. М. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
57. Гурський Д. Ю. Перспективи коефіцієнтного аналізу як засобу оцінки ліквідності банківської системи / Д. Ю. Гурський // Вісник КНУТД.

Серія «Економічні науки». – 2015. – № 2 (85)5. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/337/1/V85_P074-083.pdf (Дата звернення 10.11.2021 р.).

58. Зянько В. В. Банківський менеджмент : навч. посіб. / Зянько В. В., Коваль Н. О., Єпіфанова І. Ю. – Вінниця : ВНТУ, 2018. – 126 с.

59. Гірняк В. В. Управління ліквідністю банків за умов економічної нестабільності (на прикладі АТ «Ощадбанк») / В. В. Гірняк, Т. А. Путківський // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 22. – С. 766–773. URL: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018/30-vipusk-22-kviten-2018-r/3996-girnyak-v-v-putkivskij-t-a-upravlinnya-likvidnistyu-bankiv-v-umovakh-ekonomichnoji-nestabilnosti-na-prikladi-at-oshchadbank> (Дата звернення 10.02.2021 р.).

60. Конопатська Л.В., Раєвський К.Є. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи. Вісник Національного банку України. 2010. № 2. С. 125–128.

61. Галицька Е.М., Висоцька Л.В. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків. Банківська справа. 2002. № 2. С. 19–25.

62. Федішин М. П. Технологія управління ліквідністю комерційних банків: теоретичний аспект. Економіка і суспільство. 2018. №16. С.840–846. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/127.pdf (Дата звернення 10.11.2021 р.).

63. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006 463 с.

64. Роуз П. Банковский менеджмент : пер. с англ. / Роуз П. – М. : Дело, 1997. 743 с.

65. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 208 с.

66. Gruning H. Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management/ Hennie van Greuning, Sonja

Brajovic Bratanovic. The International Bank for Reconstruction and Development/ THE WORLD BANK, 2009. 442.

67. Duttweiler R. Managing liquidity in banks. A top down approach. A John Wiley & Sons Ltd, 2009. 286 p

68. Грюнинг Х. В., Братанович С. Б. Анализ банковских рисков: система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском. - М.: Весь мир. 2003. 304 с.

69. Wruuk P. Pricing in retail banking / P. Wruuk // Scope for boosting customer satisfaction. Frankfurt am Main: Deutsche Bank AG, 2013. P. 1-20.

